

Με το Πανόραμα στη Ρουμανία

Ιούνης '12

Είναι ίσως γραφτό, για κάθε μικρό ταξιδευτή, -για κάθε μικρό Οδυσσέα που, στο ξεκίνημα της νιότης, ανοίγει πανιά, κι ανοίγεται σε ξένες θάλασσες, και δένει σε ξένα λιμάνια, και βλέπει ξένους τόπους και θεούς,- μια μέρα να γυρίζει στον τόπο του.

Γιατί σαν ξαναδεί τον τόπο του –μ’ άλλα πια μάτια κι άλλη πια γνώση- τότε θα καταλάβει- τότε θ’ ανακαλύψει τις ρίζες του –τον κόσμο που πάντα έκλεινε μέσα του, και νόμιζε πως ήξερε, μα που στ’ αλήθεια δε γνώριζε ποτέ.

Βλαδίμηρος Αντωνιάδης

Ξαπλώνω ανάσκελα στο γρασίδι, κρατώντας ένα τριαντάφυλλο στο χέρι, και ξεφυλλίζω νοχελικά το ημερολόγιο της μνήμης, -τις εννιά σελίδες που γράφηκαν στις ισάριθμες ημέρες του πανοραμικού ταξιδιού. Ανασύρω εικόνες, αισθήσεις και μυρωδιές· - όλα σκόρπια και μπερδεμένα. Αφήνομαι να παρασυρθώ - δε βιάζομαι να βάλω τάξη στη σκέψη μου.

Στις εικόνες που περνούν, τυχαία κι ανάκατα, αναγνωρίζω το γραφικό μου χαρακτήρα. Σε κάποιες, το μελάνι έχει πέσει βαρύ, ενώ σε κάποιες άλλες, έχει ήδη ξεθωριάσει. Αυτές, οι τελευταίες, θα χαθούν πιο γρήγορα - μα έχουν κι αυτές την αξία τους: ίσως σβηστούν από το κιτρινισμένο ημερολόγιο της μνήμης μα θα γραφούν στη βίβλο της κατασταλαγμένης εμπειρίας.

Ανασκαλεύοντας λοιπόν τη μνήμη, ξεχωρίζω τρεις εικόνες (τις πιο ζωντανές) που θέλω να μοιραστώ:

- τη *Θεία* Λειτουργία στη μικρή εκκλησία των χωρικών, κοντά στην πριγκιπική μονή Χορέτζου
- τη ζωοπανήγυρη σ’ ένα λιβάδι, σ’ ένα επαρχιακό δρόμο της Τρανσυλβανίας
- τη γριά τσιγγάνα που, σαν μας είδε να κοντοστεκόμαστε έξω από το σπίτι της, έτρεξε να μας φιλέψει φρέσκο κατσικίσιο τυρί.

Εικόνες απλές, καθημερινές. Εικόνες που στερούνται κάθε μεγαλείου.

Ήταν όμως αυτές οι εικόνες, -οι λιγιστές-, που κράτησαν το ταξίδι ζωντανό. Ήταν αυτές οι εικόνες που έδωσαν στο ταξίδι ένα χαρακτήρα βιωματικό – καθιστώντας το κάτι περισσότερο από μια περιήγηση ακαδημαϊκού χαρακτήρα και ειδικού ενδιαφέροντος.

Κλείνοντας, θέλω να επισημάνω πως οι σελίδες που ακολουθούν δεν έχουν γραφεί εν είδει ταξιδιωτικού ημερολογίου, μα ούτε και ταξιδιωτικού διηγήματος.

Αντ' αυτού, αποτελούν μια παράθεση από εικόνες μάλλον σκόρπιες (με έλλειψη – πολλές φορές- χωροχρονικής σύνδεσης ή συνέχειας), σταχυολογήματα σκέψεων, ιδεών και συναισθημάτων, έτσι όπως αυτά ξεπήδησαν κατά τη διάρκεια του ταξιδιού – και για όσο ακόμη κρατιούνται ζωντανά στο μυαλό.

Βλαχία

Προσγειωθήκαμε στο Βουκουρέστι. Ευθύς ως συναντήσαμε την τοπική ξεναγό, αναχωρήσαμε για τους πρόποδες των Καρπαθίων.

Η κατεύθυνσή μας βορειοδυτική. Ξεναγός, η Μαριάννα Κορομηλά.

Πρώτος μας προορισμός, η κωμόπολη Κουρτέα ντε Άρτζες.

Πλησιάσαμε στην κωμόπολη μετά από μια -μάλλον άχαρη- διαδρομή στη μεγάλη πεδιάδα του Δούναβη.

Η Κουρτέα ντε Άρτζες είναι χτισμένη στην κοιλάδα του ποταμού Άρτζες (μία από τις πολλές κοιλάδες που σχηματίζονται στις νότιες πλαγιές των Καρπαθίων). Αυτήν την τοποθεσία διάλεξε ο άρχοντας Ραντού, ο πρώτος βοεβόδας της Βλαχίας, για να χτίσει την πρωτεύουσα του νεοσύστατου κράτους του.

Τα πλεονεκτήματα της τοποθεσίας είναι φανερά: η θέση στρατηγική, η βλάστηση πλούσια, το νερό άφθονο. Δεν είναι τυχαίο, άλλωστε, ότι όλες οι πρώιμες πρωτεύουσες της Βλαχίας είναι χτισμένες στην ίδια περιοχή· στα μετόπισθεν, ο ορεινός όγκος των Καρπαθίων προσφέρει αμυντική κάλυψη. Από εδώ μπορούσαν οι Βλάχοι ηγεμόνες να ελέγχουν τη μεγάλη πεδιάδα του Δούναβη που απλωνόταν στα πόδια τους.

Σύμφωνα, -πάντα-, με τη ρουμανική παράδοση, ο άρχοντας Ραντού, ο πρώτος αυτός βοεβόδας της Βλαχίας, -όπως και άλλοι ευγενείς στη συνέχεια- καταγόταν από την -τότε ουγγροκρατούμενη- Τρανσυλβανία. Ο Ραντού ήταν ορθόδοξος· οι Ούγγροι όμως μονάρχες δεν ήταν διατεθειμένοι να δείξουν ανοχή στα χριστιανικά δόγματα της ανατολής· έτσι, το 1289, υποχρέωσαν όλους τους ετερόδοξους χριστιανούς ευγενείς να ασπαστούν τον καθολικισμό.

Τότε λοιπόν ο Ραντού, ο πατριάρχης αυτός του ορθοδόξου γένους, αποφάσισε (ως άλλος Μωυσής) να εγκαταλείψει το βασίλειο της Ουγγαρίας και να αναζητήσει νέα γη για να οδηγήσει το λαό του. Έτσι, διέσχισε τα Καρπάθια, από βορρά προς νότο, ώσπου συνάντησε τις λοφώδεις εκτάσεις που υψώνονται πάνω από την κοιλάδα του Δούναβη. Εκεί, αποφάσισε να χτίσει την πρωτεύουσά του· εκεί, ξεκινά και η ιστορία της Βλαχίας.

Στην Κουρτέα ντε Άρτζες επισκεφθήκαμε δύο μνημεία: την πριγκιπική εκκλησία και το μητροπολιτικό ναό.

Η πριγκιπική εκκλησία, έργο των μέσων του 14^{ου} αιώνα, είναι χτισμένη σε ρυθμό υστεροβυζαντινό, χαρακτηριστικό της περιοχής, ο οποίος αποτέλεσε και πρότυπο για την εκκλησιαστική αρχιτεκτονική στη Βλαχία. Κύρια χαρακτηριστικά του είναι η μεγάλη αναλογία ύψους-βάσης και η παραλληλεπίπεδη περιμετρική τοιχοποιία (με

χαρακτηριστική απουσία σχηματισμού όγκων), διακοσμημένη στα πρότυπα της παλαιολόγειας περιόδου.

Οι τοιχογραφίες της εκκλησίας (ενδιαφέρουσες από ιστορικής πλευράς) δίνουν μια αίσθηση επαρχιωτισμού, πράγμα άλλωστε αναμενόμενο, δεδομένης της γεωγραφικής της απόστασης από τα μεγάλα καλλιτεχνικά κέντρα της εποχής.

Στη σύντομη ξενάγηση που μας έγινε από τον επιστάτη, ήταν εμφανής η προσπάθεια συσχέτισης -όσον αφορά στην τεχνοτροπία των τοιχογραφιών- της εκκλησίας με τη μονή της Χώρας στην Κωνσταντινούπολη, άποψη, την οποία μάλλον δε συμμερίστηκε η Μ.Κ. Κρατήσαμε πάντως το σημειολογικό ενδιαφέρον αυτής της πεποίθησης.

Ο μητροπολιτικός ναός, κτίσμα του 16^{ου} αιώνα, βρίσκεται στον περίβολο της επισκοπικής μονής του Αγίου Νικολάου. Κύριο χαρακτηριστικό του είναι οι δυο μικροί στριφογυριστοί τρούλοι στην πρόσοψη του κτιρίου.

Το θέαμα είναι, από αισθητικής πλευράς, μάλλον αλλόκοτο: σε ένα κτίσμα, του οποίου οι κατακόρυφες πλευρές οριοθετούνται από κατακόρυφες ευθείες, οι δυο αυτοί λοξοί τρούλοι αποτελούν, αν μη τι άλλο, σχεδιαστική παραφωνία· μοιάζουν, επίσης, σα να μην ανήκουν στο αρχικό σχεδιασμό, αλλά να έχουν προστεθεί εκ των υστέρων, ακολουθώντας, μάλιστα, διαφορετικές αρχιτεκτονικές γραμμές.

Πέραν όμως της όποιας αισθητικής αξιολόγησης των τολμηρών αυτών αρχιτεκτονικών πειραματισμών, η εικόνα του μητροπολιτικού ναού έχει και περαιτέρω προεκτάσεις καθώς αποτελεί ιστορικό παράδειγμα δυνητικής εξέλιξης της ορθόδοξης τέχνης: μιας εξέλιξης που εδώ, -στις ημιαυτόνομες παραδουνάβιες ηγεμονίες-, βρήκε πρόσφορο έδαφος να πραγματωθεί, ενώ πιο νότια (στα εδάφη που βρίσκονταν υπό τον άμεσο έλεγχο των Οθωμανών) κάτι τέτοιο δε στάθηκε δυνατό. Εκεί η τέχνη έμεινε, εκ των πραγμάτων, αγκιστρωμένη σε πρότυπα του παρελθόντος.

Στη ρουμανική λαογραφική παράδοση ο ναός είναι επίσης συνδεδεμένος με το θρύλο του αρχιμάστορα Μανώλε. Σύμφωνα με το θρύλο, ο δύστυχος αρχιμάστορας αναγκάστηκε να θυσιάσει τη γυναίκα του στα θεμέλια του ναού, προκειμένου ο ναός να στεριώσει. Η παραπομπή στο θρύλο του γιοφουριού της Άρτας είναι εμφανής. Στη ρουμανική όμως εκδοχή, το θύμα επιλέγεται τυχαία, καθιστώντας, κατ' αυτόν τον τρόπο, την πράξη της θυσίας του αγαπημένου προσώπου λιγότερο απάνθρωπη.

Στα τέλη του 17^{ου} αιώνα, στο θρόνο της Βλαχίας ανήλθε ο πρίγκιπας Κωνσταντίν Βρανκοβεάνου. Ο σημαντικός αυτός ηγεμόνας (ο πιο ευρέως γνωστός στη Ρουμανία) έμεινε γνωστός στην ιστορία περισσότερο για τις καλλιτεχνικές του ανησυχίες, παρά για τις πολιτικές του επιλογές ή τις στρατιωτικές του επιτυχίες.

Κατά τη διάρκεια της ηγεμονίας του, και με προσωπική του συμβολή, δημιουργήθηκε ένα αρχιτεκτονικό στυλ, -γνωστό ως στυλ Βρανκοβεάνου- το οποίο ενσωμάτωνε στοιχεία της δυτικής αναγέννησης στην, πάντα επικρατούσα, βυζαντινή

παράδοση. Η μονή Χορέτζου, χτισμένη το 1690, αποτελεί το κορυφαίο δείγμα αυτής της αρχιτεκτονικής.

Επισκεφθήκαμε τη μονή Κυριακή μεσημέρι. Ο καιρός ήταν ανοιξιάτικος· η τοποθεσία ειδυλλιακή. Τριγύρω, λόφοι καταπράσινοι - δάση αειθαλή.

Τίποτε δε χαλούσε την ομορφιά του τοπίου.

Στο βάθος, φαίνονταν τα κτήρια του μοναστηριού.

Το μοναστήρι, καθώς το αντικρίζει κανείς από μακριά, μοιάζει με κάστρο: Τείχη ψηλά, θεόρατα, κυκλώνουν το χώρο· μόλις που διακρίνονται οι δύο τρούλοι στο εσωτερικό. Στην κεντρική είσοδο ορθώνεται ένας πύργος -με τη χαρακτηριστική ρουμανική στέγη-καπέλο- που χρησιμεύει και ως καμπαναριό.

Περπατήσαμε την ανηφορική αλέα που οδηγεί στην είσοδο. Οι βαριές ξύλινες επιμεταλλωμένες πόρτες ήταν ανοιχτές. Διασχίζοντας την πύλη, βρεθήκαμε στην ορθογώνια εσωτερική αυλή, στο μέσο της οποίας βρίσκεται η εκκλησία.

Εξωτερικά, η εκκλησία δεν είναι κτίριο εντυπωσιακό. Το σχήμα της είναι ορθογώνιο - χωρίς κάποιο ιδιαίτερο χρώμα ή χάρη. Στην κορυφή βρίσκονται οι δυο τρούλοι, -πάντα δυσανάλογα ψηλοί.

Ανεβαίνοντας τα σκαλιά βρεθήκαμε στον εξωτερικό πρόναο, -μια προσθήκη χαρακτηριστική της αρχιτεκτονικής Βρανκοβεάνου. Στο μέσο της μεσοτοιχίας -η οποία διαχωρίζει τον εξωτερικό από τον εσωτερικό πρόναο, και αποτελεί ουσιαστικά την πρόσοψη της εκκλησίας- βρίσκεται η κύρια είσοδος του ναού. Η πρόσοψη, στην εξωτερική της πλευρά, είναι ζωγραφισμένη εξ ολοκλήρου: Δεξιά της εισόδου, ξεχωρίζει η παράσταση της Κόλασης (ζωγραφισμένη με -ομολογουμένως- ανατριχιαστικές λεπτομέρειες) ενώ στα αριστερά, περνά μάλλον αδιάφορος ο Παράδεισος (αποδοσμένος με σαφώς λιγότερη φαντασία). Το συγκεκριμένο θέμα (του Παραδείσου και της Κολάσεως) απαντάται και σε άλλες εκκλησίες της εποχής, ενώ απουσιάζει παντελώς από τους βυζαντινούς -και μεταβυζαντινούς- ναούς.

Προχωρώντας στον εσωτερικό πρόναο, διακρίνουμε, στην κατώτερη, και πιο ευδιάκριτη, σειρά τοιχογραφιών, τα μέλη της οικογένειας Βρανκοβεάνου, ντυμένα με κοσμικά ρούχα της εποχής. Η τεχνοτροπία, όπως βέβαια και η θεματολογία, είναι καθαρά κοσμική - ξεφεύγει φανερά από τα πρότυπα της αγιογραφίας. Δεν ξεχνούμε, άλλωστε, ότι πρόκειται για πριγκιπικό μοναστήρι.

Μπαίνοντας, εν συνεχεία, στον κυρίως ναό, αισθανόμαστε μεγαλύτερη οικειότητα. Οι τοίχοι είναι ζωγραφισμένοι εξ ολοκλήρου - ο ακάλυπτος χώρος είναι σχεδόν ανύπαρκτος. Ο τρούλος είναι (όπως σε όλες τις ρουμανικές εκκλησίες) χαρακτηριστικά ψηλός· αυτό κάνει το Χριστό Παντοκράτορα να δείχνει, στο βάθος του θόλου, απρόσιτος. Σε αντίθεση με το βυζαντινό τρούλο (ο οποίος σκεπάζει, σαν ουράνιος θόλος, το ναό, και όπου ο -πανταχού παρών- Χριστός αγκαλιάζει, ως καλός ποιμένας, το χώρο και το ποίμνιο) εδώ δημιουργείται η αίσθηση του μακρινού, του υψηλού, του απροσπέλαστου - στοιχείο χαρακτηριστικό των δυτικών εκκλησιών.

Είναι χαρακτηριστικό πως, ακόμη κι ο κρεμαστός πολυέλαιος στέκεται ψηλά, τονίζοντας την αίσθηση του όγκου και του ανοιχτού χώρου. Λείπει το νήμα σύνδεσης του ουρανού με τη γη: ο πολυέλαιος που κατεβαίνει (σαν αράχνη) από τον τρούλο, και στέκεται, σαν το άγιο πνεύμα, πάνω από τα κεφάλια των πιστών.

Ήταν η ώρα της κυριακάτικης λειτουργίας. Ο ναός ήταν γεμάτος. Στάθηκα ανάμεσα στους πιστούς -στον κυρίως ναό- να περιεργαστώ τις τοιχογραφίες.

Μπροστά από το ιερό, τρεις καλόγριες έψελναν: οι φωνές τους (λεπτές, εύθραυστες, μελωδικές) θύμιζαν περισσότερο καθολική, παρά ορθόδοξη, λειτουργία.

Η ατμόσφαιρα ήταν ιδιαίτερα (κι ασυνήθιστα σε μάζ) κατανυκτική· οι πιστοί προσεύχονταν ευλαβικά - κάθε τόσο σταυροκοπιόνταν.

Προχώρησα προς την έξοδο.

Διασχίζοντας πάλι τον πρόναο, στην αντίθετη αυτή τη φορά κατεύθυνση, πρόσεξα στην αριστερή γωνία, κάτω από την τοιχογραφία του κτήτορα, ένα μαρμάρينو τάφο: ήταν ο τάφος, -ή μάλλον το κενοτάφιο- του ιδρυτή και κτήτορα του μοναστηριού.

Ο πραγματικός τάφος του πρίγκιπα Βρανκοβεάνου δεν είναι εκεί - ούτε όμως και πουθενά αλλού. Το τέλος γι' αυτόν τον άρχοντα ήταν απρόσμενο: βρέθηκε, ο ίδιος κι η οικογένειά του, αποκεφαλισμένοι στην Κωνσταντινούπολη.

«Μηδένα προ του τέλους μακάριζε» είπε, κάποτε, ένας άλλος βασιλιάς.

Αφήνω τούτο το λαμπρό μοναστήρι, - την πολυζωγραφισμένη εκκλησιά, τη μαρμαροσκάλιστη σκάλα, τ' ανθισμένα τριαντάφυλλα - κι αναλογίζομαι τον άδειο τάφο, -τη ματαιότητα όλων των ανθρώπινων πραγμάτων.

Ο φιλόδοξος κι ευσεβής αυτός άρχοντας διάλεξε την ομορφότερη τοποθεσία, φώναξε τους καλύτερους μάστορες και καλλιτέχνες κι έφτιαξε ένα μικρό παράδεισο· ένα τόπο όπου θα ανάπαυε την ψυχή του, εν ειρήνη - μακριά απ' τις έγνοιες και την ασχήμια του κόσμου.

Δε θα υπήρχε τίποτε άλλο, μονάχα ωδές αγγέλων κι άρωμα τριαντάφυλλου.

Η μοίρα, όμως, τον πρόδωσε.

Παρ' όλα αυτά το μοναστήρι χτίστηκε. Κι ακόμη, άντεξε στο χρόνο - μέχρι τις μέρες μας.

Έτσι, λοιπόν, το όνειρο του άρχοντα -κατά κάποιον τρόπο- πραγματοποιήθηκε: ο μικρός παράδεισος πήρε σάρκα κι οστά· κι ας μην πρόλαβε ο ίδιος να το χαρεί· ας μην πρόλαβε να πεθάνει για να το ζήσει.

Το έζησαν, όμως, και το ζουν, άλλοι πολλοί: οι γενιές προσκυνητών κι επισκεπτών που περνούν, έστω για λίγο, από κει, κλέβοντας λίγο απ' το όνειρό του.

Στο κάτω κάτω, τί κι αν ο τάφος είναι αδειανός; Θα μαρτυρούσε άραγε τίποτε -αν δεν το ξέραμε- την άτυχη κατάληξή του;

Τελικά, ίσως να μην ήταν όλα μάταια. Ίσως όλα να είναι κει - όπως ακριβώς τα είχε σχεδιάσει.

Κατεβαίνοντας, με τούτες τις σκέψεις στο μυαλό, την αλέα που μας οδηγούσε στην έξοδο του μοναστηριού, θαύμασα, γι' ακόμη μια φορά, την παρθένα ομορφιά της γύρω φύσης. Τόπος όμορφος, ευλογημένος. Τόπος πολύ διαφορετικός από τις χώρες της μεσογειακής Ανατολής· τόπος που όμως στέριωσαν, και κράτησαν, οι βυζαντινές εικόνες.

Στο τέλος του δρόμου, κοντά στο σημείο που μας περίμενε το πούλμαν, είδαμε κόσμο μαζεμένο γύρω από ένα εκκλησάκι. Ήταν η εκκλησία των χωρικών, ένα ταπεινό εκκλησάκι που έχτισε ο αδικοχαμένος, μα πάντα ευσεβής, πρίγκιπας, για τους χωρικούς της περιοχής.

Προχωρήσαμε προς την είσοδο, η οποία βρισκόταν στην απέναντι πλευρά του ναού, και δε φαινόταν από την κατεύθυνση που περπατούσαμε.

Στρίβοντας στη γωνία, ξαφνιαστήκαμε: στην είσοδο, στο κατώφλι, κάποιες γυναίκες προσεύχονταν γονατιστές, πεσμένες στα τέσσερα.

Σαστίσαμε και, για μια στιγμή, κοντοσταθήκαμε - μα αμέσως πλησιάσαμε περισσότερο.

Από την ανοιχτή πόρτα, είδαμε στο εσωτερικό της εκκλησίας. Ο χώρος ήταν κατάμεστος, η ατμόσφαιρα ηλεκτρισμένη. Κοντά στην είσοδο, στα αριστερά, βρισκόταν το τραπέζι με τα πρόσφορα: ψωμιά, τσουρέκια κι άλλα γλυκίσματα, όλα φτιαγμένα μ' ολοφάνερη φροντίδα, ήταν αποθεμένα, με απερίφραστη γλυκύτητα, πάνω στο τραπέζι - σα να 'ταν δώρα στη φάτνη.

Πλησιάσαμε περισσότερο.

Κάποια στιγμή, οι ηλικιωμένες γυναίκες, -που ήταν πάντα γονατιστές-, σήκωσαν το κεφάλι και μας κοίταξαν· ήταν σα να 'θελαν μ' αυτόν τον τρόπο, να μας δείξουν πως δεν ανήκαμε στον τόπο και το χρόνο.

Εμείς όμως δε δώσαμε σημασία. Συνεπαρμένοι από το μυστήριο, ξεπεράσαμε κάθε δισταγμό, και προχωρήσαμε, παραμερίζοντας τις γονατιστές γυναίκες, στο εσωτερικό της εκκλησίας.

Προχωρούσαμε μπροστά, ανοίγοντας δρόμο ανάμεσα στους πιστούς. Παραμερίζαμε γυναίκες κι άνδρες· κανείς όμως δεν έδειξε να ενοχλείται. Ήταν όλοι βαθιά απορροφημένοι.

Χωρίς να συνειδητοποιώ καλά καλά τι συμβαίνει, προχωρούσα μπροστά κι εγώ. Κοίταξα γύρω με μάτια ορθάνοιχτα, με τις αισθήσεις τεντωμένες, μη μπορώντας -ή μην προλαβαίνοντας- να βυθιστώ ολοκληρωτικά στη στιγμή, -να συλλάβω το μυστήριο σ' όλη του τη διάσταση.

Θυμάμαι μόνο πως ένιωθα, σε κάθε βήμα, μια αόρατη δύναμη να με τραβά.

Στάθηκα κάπου μπροστά.

Κοντά μου στεκόταν κι έψελνε ο παπάς, και γύρω του οι πιστοί, γυναίκες κι άντρες. Στεκόμουν κι εγώ ανάμεσα, -μα ήμουν, θαρρείς, αόρατος γι' αυτούς.

Τα πάντα γύρω μου φωτίζονταν από ένα φως απόκοσμο: δεν ήταν το φως του ήλιου, -ήταν ένα φως παράξενο, που έβγαινε μέσα από την εκκλησιά, (μέσα από τις ψυχές των πιστών;), -λες κι ήταν αυτόφωτη.

Θυμάμαι, σαν τώρα, τα πρόσωπα γύρω μου: στο φως (των κεριών;) έπαιρναν μια όψη απόκοσμη, εκστατική· ήταν σχεδόν παραμορφωμένα.

Εικόνες από πίνακα του Γκρέκο.

Στεκόμουν εκεί, - δεν ξέρω πόσο (ο χρόνος κυλούσε σε άλλη διάσταση), βιώνοντας μια εμπειρία πρωτόγνωρη - μετέχοντας σ' ένα αληθινό θρησκευτικό μυστήριο.

Κι ένιωθα πως πάνω στη στέγη, στα κεραμίδια, στεκόταν ένας φύλακας άγγελος, και σκέπαζε, μ' ανοιγμένα τα φτερά, ολόκληρη την εκκλησία.

Κάποια στιγμή με ειδοποίησαν πως φεύγουμε. Γύρισα την πλάτη κι απομακρύνθηκα.

Οι τόποι που επισκεφθήκαμε, στις πράσινες βουνοπλαγιές των Καρπαθίων, μας άφησαν όλοι την ίδια αίσθηση: πως βρίσκονται στο σύνορο, στην άκρη ενός κόσμου. Η διαδρομή που ακολουθήσαμε ήταν «οριζόντια», -παράλληλη με τη ραχοκοκαλιά του βουνού.

Κινούμασταν στο πλάι, σαν τον κάβουρα, μη μπορώντας -ή μην τολμώντας- να αναμετρηθούμε με το πελώριο βουνό, που έστεκε, σα γίγαντας, μπροστά μας.

Όμως κάθε γίγαντας έχει το αδύναμο σημείο του - την αχίλλειο πτέρνα του. Και κάθε εμπόδιο ξεπερνιέται.

Διασχίσαμε το βουνό από το φαράγγι του ποταμού Ζίου.

Το φαράγγι αποτελεί ένα από τα λιγιστά περάσματα του βουνού, ίσως το πιο στενό. Στο σημείο αυτό το ποτάμι νίκησε το βουνό, πατώντας στο αδύναμο σημείο του: την ανάγκη να διοχετεύσει τα πλούσια νερά, -αυτά που κάνουν τις πλαγιές του τόσο πράσινες- στο μεγάλο, κι αχόρταγο, νερόφιδο της περιοχής: το Δούναβη. Έτσι έσκαψε υπομονετικά, κι άνοιξε στο βουνό ένα στενό πέρασμα, -μια Κερκόπορτα.

Η διαδρομή στο φαράγγι ήταν μαγευτική: οι όχθες απότομες, η βλάστηση πυκνή. Σε κάποια σημεία μόλις που βρέθηκε αρκετός χώρος για να ανοίξει ο δρόμος.

Στην κοίτη, τα νερά κυλούσαν γάργαρα, πέφτοντας, κι αφρίζοντας μ' ορμή, πάνω στις άσπρες πέτρες. Κι η κοίτη ολόενα έστριβε, -σαν να 'τρεχε να κρυφτεί, σα να την κυνηγούσες- τόσο που δεν έβλεπες πιο μακριά από μερικές δεκάδες μέτρα· κι έτσι δεν ήξερες τι υπάρχει μετά, τι σε περίμενε στο επόμενο φιδίσιο γύρισμα· κι ένιωθες εντελώς χαμένος, και ξεχασμένος, - μακριά απ' τα πάντα.

Ήταν, σαν να' χαμε μπει ξαφνικά σ' ένα τούνελ, σ' ένα ταξίδι σ' έναν άλλον κόσμο. Κι αυτό, ταξιδεύοντας για σαράντα περίπου λεπτά στον ασφαλτοστρωμένο δρόμο - μέσα στην άνεση (και μαζί τη μεγάλη στέρηση) του πούλμαν: του σύγχρονου βιομηχανικού-τεχνολογικού μεταφορικού μέσου.

Μπορεί κανείς να φανταστεί τα συναισθήματα -το δέος και την υποβολή- που προκαλούσε το τοπίο στο μοναχικό ταξιδευτή, -τον πραγματευτή ή προσκυνητή- που διέσχισε το φαράγγι, ώρες πολλές, πεζή, ή καβάλα στο γαϊδουράκι. Ή στο στρατό που διάβαινε (σπάνια, μα αναγκαστικά) αυτές τις πύλες (που έμελλε για κάποιους να γίνουν οι πύλες του Άδη) χωρίς να ξέρει τι τον περιμένει.

Τροφή για θρύλους, παραμύθια, ιστορίες. Βιώματα άγνωστα, ξένα σε μάς.

Η επόμενη μέρα ξημέρωσε στον «πέραν των Καρπαθίων» κόσμο. Οι πρώτες εικόνες (από το φεγγίτη του δωματίου του ξενοδοχείου) ήταν χαρακτηριστικές, κι ενδεικτικές για το τι θα επακολουθούσε: τοπίο ανάγλυφο, γερμανικά καμπαναριά, ριχτές στέγες.

Ξεκινώντας την περιήγησή μας, κατευθυνθήκαμε προς τα ερείπια της Ουλπία Τραϊάνα Σαρμιζεγκέτουσα, πρωτεύουσας της αλλοτινής ρωμαϊκής επαρχίας της Δακίας.

Η πόλη ιδρύθηκε από τον αυτοκράτορα Τραϊανό, και πήρε το όνομά της από την κατακτημένη, κι ολοσχερώς κατεστραμμένη, πρωτεύουσα του βασιλείου των Δακών, τη Σαρμιζεγκέτουσα (αναφερόμενη και ως Ζαρμιζεγεθούσα σε ελληνικές πηγές). Η δακική αυτή καστροπόλη ήταν χτισμένη, σαν αετοφωλιά, στην κορυφή ενός όρους, σε υψόμετρο 1200 μέτρων, 40 χιλιόμετρα ανατολικά της ομώνυμης ρωμαϊκής πόλης. Ο λόγος όμως που η ρωμαϊκή πρωτεύουσα χτίστηκε κοντά στη δακική δεν ήταν συμβολικός, αλλά στρατηγικός: η πόλη ήλεγχε ένα στρατηγικής σημασίας πέρασμα, γνωστό ως «πύλες της Τρανσυλβανίας». Δεν είναι τυχαίο, άλλωστε, ότι στη θέση προϋπήρχε ρωμαϊκό στρατόπεδο.

Για τους Ρωμαίους, δε στάθηκε καθόλου εύκολο να κατακτήσουν αυτά τα μέρη, - τη χώρα των ατίθασων «βαρβάρων». Μετά όμως από αρκετές αποτυχημένες προσπάθειες τα κατάφεραν· όχι όμως για πολύ.

«Το φυλάξαι τ' αγαθά χαλεπώτερον του κτήσασθαι» είπε ο Δημοσθένης. Και πόσο δίκιο είχε, στην περίπτωση της Δακίας.

Η παρουσία των Ρωμαίων δεν κράτησε πάνω από ενάμισι αιώνες· η κληρονομιά τους όμως, κρατεί καλά - μέχρι σήμερα.

Τα ερείπια της ρωμαϊκής Σαρμιζεγκέτουσας δεν παρουσιάζουν κάποιο ιδιαίτερο ενδιαφέρον στο μέσο επισκέπτη: λιγοστά θεμέλια κτιρίων, ένα αρκετά μεγάλο αμφιθέατρο. Εικόνα επαρχιωτισμού.

Περπατώντας ανάμεσα στα αρχαία ερείπια, συλλογίζομαι, άθελά μου, τη ζωή αυτών των ανθρώπων που, μέσα στον ανεμοστρόβιλο των ιστορικών εξελίξεων, βρέθηκαν εγκατεστημένοι, μακριά απ' τον τόπο τους, στη νεόχτιστη αυτή επαρχιακή πρωτεύουσα.

Πως θα ένιωθαν, άραγε, οι κυρίες της -όποιας- τοπικής ελίτ;

Η Ρώμη, μέρες μακριά - στην άλλη άκρη του κόσμου.

Πού και πού, κάποιο νέο - κάτι να σε κρατά σε επαφή με τις εξελίξεις στον πολιτισμένο κόσμο.

Πάλι καλά που υπάρχουν κι αυτά τα θεάματα - φτωχά μεν, αλλά μια παρηγοριά· κάτι που να θυμίζει το γνώριμο κόσμο. Όμως ακόμα κι αυτά είναι μόνο για τους άντρες...

Και να' χεις κι αυτό το θεόρατο βουνό πάνω από το κεφάλι σου, να σε πλακώνει... να σου θυμίζει συνεχώς ότι βρίσκεσαι μακριά, πέρα απ' τα σύνορα του πολιτισμένου κόσμου...

Εκτός, βέβαια, κι αν ήσουν λεγεωνάριος -που τέτοιοι ήταν οι περισσότεροι- κι είχες παντρευτεί μια ντόπια κοκκινομάλλα, κι είχες το κτήμα και τα κοπάδια σου, και ζούσες σ' αυτόν τον πλούσιο τόπο, μακριά από τις ίντριγκες και τη βρωμιά της Ρώμης...

Συνεχίσαμε το ταξίδι κινούμενοι δυτικά. Καθώς αφήναμε πίσω μας τις πύλες της Τρανσυλβανίας, αντικρίσαμε, μπροστά μας, καινούργιο ορίζοντα: τη μεγάλη πεδιάδα της Παννονίας. Ήμασταν πια, στην κεντρική Ευρώπη.

Γι' άλλη μια φορά, σε τόσο σύντομο χρόνο, διασχίζαμε σύνορα: ένας καινούργιος κόσμος πρόβαλε μπροστά μας.

Διανυκτερεύσαμε στην Τιμισοάρα, την παλιά πρωτεύουσα του Μπανάτου.

Η πόλη βρίσκεται λίγα χιλιόμετρα μακριά από το Βελιγράδι, και λίγο ακόμα μακρύτερα από τη Βουδαπέστη.

Βγήκαμε για βόλτα στην πόλη - περισσότερο σαν τουρίστες, παρά σαν Πανόραμα.

Κτίρια διώροφα, χρώματα ανοιχτά, είσοδοι φαρδιές -βιεννέζικες- (για να χωρούν οι άμαξες), παράθυρα ψηλά.

Οι άνθρωποι πιο ανοιχτόχρωμοι, πιο ψηλοί, πιο ευγενικοί.

Πλατείες, εκκλησίες, συναγωγή, όπερα, καφέ – ατμόσφαιρα ευρωπαϊκή, κοσμοπολίτικη.

Φάγαμε παγωτό, ξεκουραστήκαμε. Η επόμενη μέρα ξεκίνησε νωρίς.

Ιντερμέδιο

«Θες να γνωρίσεις στ' αλήθεια ένα λαό;» με ρώτησε, κάποτε, ένας γέρος στην ανατολή. «Τότε, μη χάνεις τον καιρό σου στα μουσεία· πήγαινε ν' ακούσεις τη μουσική του, πήγαινε να δεις τους χορούς του».

Κι αλήθεια, πόσο δίκιο είχε ο σοφός εκείνος γέροντας. Η συμβουλή του μου έμαθε πολλά, και μου άνοιξε νέους ορίζοντες.

«Θέλεις στ' αλήθεια να καταλάβεις έναν άνθρωπο;» θα συμπλήρωνα εγώ. «Τότε, διάβασε τα γραπτά του».

Τη Μαριάννα την πρωτογνώρισα παλιά, -πριν από είκοσι και πλέον χρόνια. Ήμουν ακόμη μαθητής, όταν μια μέρα έπεσε στα χέρια μου ένα ογκώδες βιβλίο, τυπωμένο σε χαρτί illustration: «Οι Έλληνες στη Μαύρη θάλασσα». Ξεφύλλισα το βιβλίο, διάβασα τις πρώτες σελίδες. Γρήγορα όμως εγκατέλειψα. Ήμουν, μάλλον, ακόμη μικρός.

Τα χρόνια κύλησαν· τα ίχνη χάθηκαν. Ωσπου, μια μέρα -χρόνια μετά- σε μια σπάνια επίσκεψή μου στα ερτζιανά, σκόνταψα πάνω της· μιλούσε για την επανάσταση του '21.

Ανασκίρτησα. Ξύπνησαν μέσα μου μνήμες παιδικές· έβρισκα, ξανά, την άκρη ενός χαμένου νήματος.

Θυμάμαι, θολά, στιγμιότυπα εκείνης της επανασύνδεσης: Η ιστορικός μιλούσε για την επανάσταση στη Μολδοβλαχία (μέρη που είμαστε), για τον Υψηλάντη και τα σχετικά. Κάποια στιγμή ο συνομιλητής, φανερά δυσαρεστημένος από την τροπή της συζήτησης, αντέκρουσε: «Μα η επανάσταση δεν έγινε στη Μολδοβλαχία, έγινε στην Πελοπόννησο...»

Αναθάρρησα. Τουλάχιστον, σκέφτηκα, δεν είμαι μόνος...

Χρόνια μετά, είδα στο βιβλιοπωλείο -πάλι τυχαία- τη «Μαρία των Μογγόλων». Αγόρασα το βιβλίο, και -αυτή τη φορά- το διάβασα απνευστί.

Πριν διαβάσω τη «Μαρία», τη Μαριάννα την είχα γνωρίσει -κι εκτιμήσει- ως ιστορικό.

Με τη «Μαρία» όμως, συνέβη κάτι άλλο· αυτό το βιβλίο έμπαινε σ' άλλα χωράφια.

Στη «Μαρία» βρήκα μια εξομολόγηση, μια κατάθεση ψυχής. Το συναξάρι μιας ψυχής παράταιρης - μοναχικής και πεισματάρης - αντίθετης στο ρεύμα.

Με τη «Μαρία» ταξίδεψα μακριά, στις στέπες της ανατολής - εκεί που ζούνε ακόμη άγριοι λύκοι: οι λύκοι της στέπας.

Τέλος, η «Μαρία» ήταν μια αναφορά. Μια αναφορά σε μια Ρωμιά. Μια άλλη «Αναφορά στο Γκρέκο».

Τρανσυλβανία

Αφήσαμε την Τιμισοάρα νωρίς το πρωί. Αναχωρήσαμε γρήγορα - λες και βιαζόμασταν να φύγουμε.

Πριν καλά καλά ξεκινήσει το πούλμαν, η Μαριάννα -στη θέση της, μπροστά- είχε πάρει το μικρόφωνο· είχε, άλλωστε, να πει πολλά σήμερα: μια νέα μέρα ξημέρωνε και, μαζί της, ένας νέος ταξιδιωτικός ορίζοντας: μπαίναμε, χωρίς περαιτέρω λοξοδρομήσεις, στην καρδιά της Τρανσυλβανίας.

Η ξενάγηση ξεκίνησε με τα τυπικά: αναφορές στο βασίλειο των Ούγγρων, τις πόλεις των Σαξόνων, τους ακρίτες Σέκλερους, τους καταπιεσμένους ορθόδοξους και άλλα παρόμοια, «εγκυκλοπαιδικού χαρακτήρα». Η Μαριάννα -όπως πάντα- χειμαρρώδης· παρ' όλα αυτά, σαφώς έξω από τα νερά της. Άλλωστε, βρισκόταν σε τόπο άγνωστο: το ταξίδι αυτό ήταν εξερευνητικό - τόσο για μας, όσο και για κείνη.

Καθώς όμως περνούσε η ώρα και τελείωναν τα εισαγωγικά, (τα προβλεπόμενα κι αναμενόμενα - αυτά που έπρεπε, ούτως ή άλλως, να ειπωθούν) άρχισε σιγά σιγά να ξετυλίγεται το κουβάρι. Ο ορίζοντας πλάτυνε, ο χρόνος μάκρυνε, κι η αυστηρή συνέχεια -χωρική, χρονική ή θεματική- έδινε σιγά σιγά τη θέση της στην αλληλουχία των σκέψεων και το συνειρμό.

Οι λαοί της στέπας ανακατεύτηκαν με τους αρχαίους Δακούς, τους Σασσανίδες Πέρσες, τους Χριστιανούς ηγεμόνες των Βαλκανίων, τους ησυχαστές μοναχούς, τους Βενετούς τυπογράφους, τους αργυροχόους της Αργυρούπολης, τους -πανταχού παρόντες- εβραίους, τους ανιστόρητους νεοέλληνες, αλλά και τις ρωμιές γριές που τραγουδούσαν «Τρεις αδελφάδες ήμαστε, κι οι τρεις κακογραμμένες, η μια 'χτισε το Δούναβη, κι η άλλη τον Αφράτη».

Και βέβαια, δεν έλειψαν οι παραπομπές-αναφορές στο κωνσταντινουπολίτικο ημερολόγιο (για να μη χάνουμε και το χρονικό ορίζοντα).

Η Μαριάννα, στα καλύτερά της.

Όταν, μετά από δύομισι ώρες ταξιδιού (στους ασφαλτοστρωμένους δρόμους της Ρουμανίας και τις καταχωμένες οδούς της Ιστορίας) επιστρέψαμε -αναγκαστικά κι απότομα- στο χωροχρονικό παρόν, καθότι πλησιάζαμε στην πρώτη μας στάση, ενημερωθήκαμε σε ύφος σοβαρό -και τόνο δασκαλίστικο- πως: «και τώρα αρχίζει η ξενάγηση».

Χονεντοάρα

Η πρώτη στάση μας βρήκε με καιρό βροχερό: ο ουρανός βαρύς, σκέτο μολύβι. Σ' αυτό το μουντό σκηνικό αντικρίσαμε το κάστρο της Χονεντοάρα.

Η εικόνα του κάστρου, καθώς το αντικρίζει κανείς από κοντά, είναι επιβλητική: ένας πελώριος πέτρινος όγκος στέκεται όρθιος πάνω σ' ένα απότομο ανάγλυφο.

Σιγά σιγά, κρατώντας σταθερό το βλέμμα, η εικόνα αποκρυσταλλώνεται: το κτίσμα αποτελείται από ένα συνονθύλευμα όγκων, σε πλήρη ασυμμετρία, που όμως καταφέρνουν και δένουν σφιχτά, δημιουργώντας ένα ενιαίο αισθητικά σύνολο. Το αποτέλεσμα γίνεται ακόμη πιο εντυπωσιακό αν αναλογιστούμε ότι κάθε τμήμα είναι χτισμένο σε διαφορετική εποχή και με γνώμονα, όχι την αισθητική (τουλάχιστον πρωτίστως) μα τη λειτουργικότητα.

Στο σύνολο της εικόνας προβάλλει έντονα η κατακόρυφη διάσταση - πράγμα άλλωστε αναμενόμενο, καθώς αποτελεί, ουσιαστικό χαρακτηριστικό κάθε οχυρωματικής κατασκευής: οι λόγοι είναι, τόσο πρακτικοί, όσο και ψυχολογικοί.

Στα κάστρα όμως της Τρανσυλβανίας, το στοιχείο αυτό παίρνει μια διαφορετική μορφή και διάσταση: στο όλο οικοδόμημα κυριαρχεί -παραδόξως- ένα τμήμα μη χρηστικό: οι στέγες. Οι στέγες κλέβουν την παράσταση: κυριολεκτικά, καπελώνουν κάθε τμήμα της κατασκευής, καταφέροντας να επισκιάσουν ακόμη και τους πανύψηλους ογκώδεις πύργους, των οποίων οι διαστάσεις συρρικνώνονται. Αντίθετα, οι στέγες επιτυγχάνουν να δημιουργήσουν, μέσω του θεόρατου ύψους τους, αισθήματα δέους. Κι αυτή πιστεύω πως είναι η μοναδική σκοπιμότητα αυτής της αρχιτεκτονικής - δε βλέπω, τουλάχιστον, κάποια άλλη πρακτική χρησιμότητα.

Σε κάθε περίπτωση, οι στέγες θέτουν, από αισθητικής πλευράς, ορόσημο στο χώρο.

Μπήκαμε στο κάστρο από την κεντρική είσοδο, περνώντας πάνω από μια γέφυρα που ενώνει την πύλη με την αντικριστή λοφοπλαγιά. Η γέφυρα περνά πάνω από τη χαράδρα ενός μικρού ποταμού. Από αυτή την πλευρά, το κάστρο μοιάζει απροσπέλαστο: ένα τεράστιο ύψος χωρίζει το βάθος της χαράδρας από το επίπεδο των κτιρίων.

Περνώντας την πύλη βρεθήκαμε στην εσωτερική αυλή: δεν επρόκειτο, βέβαια, για κάποια περίτεχνα διαμορφωμένη και διακοσμημένη ανακτορική αυλή, αλλά για την αυλή ενός κάστρου: ένα άχτιστο χώρο. Στο έδαφος, ο φυσικός βράχος.

Το κτίριο του κάστρου είναι χτισμένο περιμετρικά της αυλής: ένα τμήμα του είναι ανοιχτό προς επίσκεψη.

Περπατήσαμε στον επισκέψιμο χώρο: αίθουσες, διάδρομοι, πόρτες ανοιχτές (άλλες κλειδαμπαρωμένες), πέτρινες στριφογυριστές σκάλες, ξύλινες σκάλες στον αέρα, αποθήκες, κελάρια, μπουντρούμια. Η αίσθηση που απομένει είναι παντού η ίδια: πέτρα, υγρασία, σκοτάδι· ένας κόσμος κλειστός, ψυχρός, υποχθόνιος – τα σπήλαια, οι πύλες του Άδη.

Ακόμη κι η μικρή πέτρινη εκκλησία (που είναι ενσωματωμένη στο όλο κτίσμα) είναι παγερή κι απόκοσμη (ακόμη και για τα μεσαιωνικά-γοτθικά δεδομένα).

Σ' αυτόν τον κόσμο, -τον απόκοσμο-, ζούσαν αφέντες κι άρχοντες: μέσα σε κρύους τοίχους, σε ακατάληπτους ψιθύρους και συνωμοτικά σφυρίγματα του αέρα. Ζούσαν εδώ για να προστατέψουν - και μαζί για να προστατευτούν· δέσμιοι της ίδιας τους της εξουσίας - και του ίδιου τους του φόβου.

«Αν έχεις δει ένα κάστρο από κοντά, τα 'χεις δει όλα τα κάστρα»: αυτό που κάνει κάθε κάστρο μοναδικό δεν είναι το ίδιο το κτίσμα αλλά ο χώρος που οριοθετεί (τον οποίο υπερασπίζεται και στον οποίο δεσπόζει) κι η θέση του, η οποία δεν είναι ποτέ τυχαία ή αδιάφορη.

Για να δεις σωστά ένα κάστρο, πρέπει είτε να το δεις από μακριά, είτε να δεις μέσα από το κάστρο μακριά.

Εμείς, λόγω καιρού, δεν καταφέραμε να δούμε τίποτε από τα δύο.

Η σαξονική ιστορία της Τρανσυλβανίας ξεκινά κατά το δωδέκατο αιώνα, όταν ο βασιλιάς της Ουγγαρίας Γκέζα Β' προσκαλεί γερμανόφωνους πληθυσμούς από την περιοχή του Λουξεμβούργου και του ποταμού Μοζέλα για να εγκατασταθούν στα νοτιοανατολικά εδάφη του βασιλείου του. Ο λόγος της πρόσκλησης ήταν καθαρά πολεμικός: το βασίλειο απειλούνταν από τις επιδρομές των λαών της στέπας, κι οι Γερμανοί ήταν ικανοί πολεμιστές.

Η εγκατάσταση των γερμανικών πληθυσμών έγινε σε διαδοχικά κύματα, ξεκινώντας από τα μέσα του δωδέκατου αιώνα και φτάνοντας στα τέλη του δέκατου τρίτου. Στο διάστημα αυτό ιδρύθηκαν στο οροπέδιο επτά διοικητικά κέντρα, -επτά καστρουπόλεις, οι οποίες έδωσαν και το γερμανικό όνομα στην Τρανσυλβανία: Siebenbürgen.

Στους αιώνες που ακολούθησαν η περιοχή άλλαξε χέρια αρκετές φορές περνώντας από την κυριαρχία των Ούγγρων σε αυτή των Οθωμανών, και στη συνέχεια στην Αυστροουγγαρία. Ανεξάρτητα όμως από την εκάστοτε επικυριαρχία, ο χαρακτήρας της περιοχής παρέμενε πάντα γερμανικός.

Μέχρι που, στο τέλος του Πρώτου Παγκοσμίου πολέμου, με την ήττα των κεντροευρωπαϊκών δυνάμεων, η περιοχή ενσωματώθηκε στο κράτος της Ρουμανίας. Ο γερμανικός πληθυσμός αποτελούσε πλέον (στα πλαίσια των σύγχρονων εθνικών κρατών) μειονότητα.

Μετά δε το Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο, κατά τον οποίο οι Σάξονες πολέμησαν, γι' άλλη μια φορά, στο πλευρό των Γερμανών, άρχισε κι η συστηματική εκτόπισή τους. Στις δεκαετίες που ακολούθησαν, πολλοί εγκατέλειψαν τη χώρα οικιοθελώς, ενώ άλλοι έφυγαν μαζικά με την πτώση του καθεστώτος Τσαουσέσκου. Σήμερα, υπολογίζεται ότι κατοικούν περίπου εξήντα χιλιάδες Γερμανοί στη Ρουμανία.

Άλμπα Ιούλια

Ακολουθώντας την κοιλάδα του ποταμού Μούρες συνεχίσαμε την πορεία μας ανατολικά, ώσπου συναντήσαμε το άνοιγμα της κοιλάδας· μπροστά μας, απλωνόταν το οροπέδιο της Τρανσυλβανίας.

Πρώτη μας στάση, η ιστορική πόλη Άλμπα Ιούλια.

Η κωμόπολη Άλμπα Ιούλια βρίσκεται στο δυτικό άκρο του οροπεδίου της Τρανσυλβανίας, στην είσοδο του περάσματος προς την πεδιάδα της Παννονίας.

Η πόλη υπήρξε, στη διάρκεια της μακραίωνης ιστορίας της, μία από τις σημαντικότερες πόλεις της Τρανσυλβανίας: πρωτεύουσα ρωμαϊκής επαρχίας, έδρα ρωμαιοκαθολικής επισκοπής, πρωτεύουσα της ηγεμονίας της Τρανσυλβανίας, αλλά και σημαντικό οικονομικό και διοικητικό κέντρο σε όλες τις εποχές.

Η «επίσημη» ιστορία της (όπως και ολόκληρης της ευρύτερης περιοχής, κατά την τελευταία χιλιετία) είναι πρωτίστως ουγγρική και, εν γένει, καθολική, προτεσταντική, αλλά και ουνιτική - σε κάθε περίπτωση, μη ορθόδοξη. Παρ'όλα αυτά η πόλη κατέχει ξεχωριστή θέση ακόμη και στη ρουμανική εθνική συνείδηση: υπήρξε (περισσότερο συμβολικά παρά ουσιαστικά) η ολιγόμηνη πρωτεύουσα του Μιχαήλ του Γενναίου, του Βλάχου βοεβόδα που, στο γύρισμα του 16^{ου} προς το 17^ο αιώνα, ένωσε τις ηγεμονίες της Τρανσυλβανίας, της Μολδαβίας, και της Βλαχίας, σε ένα κράτος. Αργότερα, στα μέσα του 18^{ου} αιώνα, η πόλη υπήρξε το κέντρο εξέγερσης των Βλάχων αγροτών ενάντια στην Αυστροουγγρική εξουσία, η οποία αντιμετώπιζε τους ορθόδοξους Ρουμάνους ως οπαδούς μιας ξένης, και κατώτερης, θρησκείας.

Η Άλμπα Ιούλια περιήλθε στη ρουμανική επικράτεια μετά το τέλος του πρώτου παγκοσμίου πολέμου, όταν η Τρανσυλβανία ενσωματώθηκε στο ρουμανικό κράτος. Η μετάβαση επισημοποιήθηκε με τη στέψη του Ρουμάνου βασιλιά (ως βασιλιά της μεγάλης -πλέον- Ρουμανίας) στην πόλη, επισφραγίζοντας έτσι τη ρουμανική κυριαρχία, αλλά και τη διεκδίκηση της Ρουμανίας στην ιστορία της περιοχής.

Η παλιά πόλη της Άλμπα Ιούλια είναι περιτειχισμένη. Το επτάστερο σχήματος τείχος, όπως και η περιμετρική τάφος, διατηρούνται σε πολύ καλή κατάσταση.

Περπατώντας στον κύριο οδικό άξονα της περιτειχισμένης πόλης, συναντούμε το ναό του αγίου Μιχαήλ - τον παλαιό ρωμαιοκαθολικό καθεδρικό. Ο ναός πρωτοχτίστηκε το 13^ο αιώνα, δε γλύτωσε όμως από τις καταστροφές των Μογγόλων κατά την επιδρομή του 1241. Στη συνέχεια ξαναχτίστηκε, ενώ το 15^ο αιώνα επεκτάθηκε περαιτέρω· το καμπαναριό προστέθηκε πολύ αργότερα.

Πλησιάσαμε το ναό από τη βορειοδυτική πλευρά, αντικρίζοντας την πρόσοψη υπό γωνία.

Στην εικόνα κυριαρχεί το καμπαναριό, μαζί με τη δίριχτη στέγη -ρυθμού βασιλικής-, αλλά και το πελώριο ρωμανικό τόξο πάνω από την είσοδο.

Χωρίς να υπάρχει κάτι το αντικειμενικά αξιοσημείωτο στην εικόνα, η εντύπωση που δημιουργείται είναι ξεχωριστή: Ίσως είναι το ασύμμετρο σχήμα, ίσως το βενετσιάνικο καμπαναριό και το ρωμανικό τόξο, ίσως η απλή καθαρή πέτρα, ίσως ο συνδυασμός όλων μαζί που δίνει μια αύρα ρωμανικού, γοθτικού, κι αναγεννησιακού μαζί μεγαλείου.

Το εσωτερικό του ναού είναι ρυθμού καθαρά γοθτικού. Χωρίς πάλι να παρουσιάζει κάποιο ιδιαίτερο ενδιαφέρον, εκπέμπει ένα κάποιο, σχετικό, μεγαλείο (όλα αυτά βέβαια για τα δεδομένα της περιοχής – δε συγκρίνεται με τους μεγάλους γοθτικούς ναούς της Δύσης).

Περπάτησα στο ναό αργά - όχι τόσο για να περιεργαστώ το χώρο, όσο για να νιώσω την αύρα του.

Κάποια στιγμή, είδα το γκρουπ συγκεντρωμένο στη δεξιά πλευρά, κοντά στην είσοδο. Πλησίασα.

Κατά μήκος του πλαϊνού τοίχου βρίσκονταν τρεις τάφοι· πάνω από το μεσαίο, στεκόταν η Μαριάννα και μιλούσε: ήταν ο τάφος του Ουνιάδη. Πλησίασα περισσότερο να ακούσω.

Ο Ιωάννης Ουνιάδης, στρατηγός της Ουγγαρίας και βοεβόδας της Τρανσυλβανίας, ήταν Ούγγρος ευγενής (πιθανότατα βλαχικής καταγωγής) που έζησε κατά το πρώτο μισό του 15^ο αιώνα. Στην ιστορία έχει μείνει γνωστός ως ένας από τους μεγάλους πολέμιους των Οθωμανών στα Βαλκάνια. Σύγχρονος του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου και του Σκεντέρμπεη, αντιστάθηκε στους Οθωμανούς σθεναρά, υπερασπιζόμενος τη χριστιανοσύνη μέχρις εσχάτων. Οι μνημειώδεις νίκες του κατά των Οθωμανών, χάρισαν στην Ευρώπη πολύτιμο χρόνο ζωής και προετοιμασίας.

Η μοίρα επεφύλαξε άδοξο τέλος στο μεγάλο αυτό ήρωα: πέθανε από πανούκλα στο Βελιγράδι - στο λοιμό που ξέσπασε στην πόλη μετά τη λύση της πολιορκίας, και την κατατρόπωση των Οθωμανών. Η σωρός του θάφτηκε στην Άλμπα Ιούλια, στον Καθεδρικό της πόλης – εκεί, που τώρα στεκόταν η Μαριάννα και μιλούσε.

Η ξενάγηση τελείωσε – το γκρουπ σκόρπισε. Πλησίασα στον τάφο. Η Μαριάννα στεκόταν ακόμη εκεί.

Κάποια στιγμή -φευγαλέα κι ανυποψίαστα- την είδα να ρίχνει το βλέμμα στον τάφο, ν' απλώνει το χέρι, και ν' ακουμπά το πέτρινο άγαλμα του κοιμισμένου στρατιώτη.

Έμεινε έτσι για μερικά δευτερόλεπτα. Λίγα, μα αρκετά.

Η αδιόρατη σύσπαση του προσώπου, το ακουμπισμένο χέρι στην κρύα πέτρα, τα βαριά δευτερόλεπτα σιωπής - όλα ήταν αρκετά.

Οι μάσκες πέσανε. Οι ψυχές ξεγυμνώθηκαν.

Η σχολαστική ξεναγός αποκαλύφθηκε. Η ακούραστη δασκάλα προδόθηκε.

Η Μαριάννα των Μογγόλων ήταν εκεί.

Αφήνοντας τον τάφο του Ουνιάδη και τον καθεδρικό του Αγίου Μιχαήλ, συνεχίσαμε να περπατούμε στην παλιά πόλη, κατά μήκος του κεντρικού πεζόδρομου.

Στην απέναντι πλευρά του δρόμου, αντικριστά στον καθεδρικό, βρίσκεται ο ορθόδοξος ναός της επανένωσης: η ονομασία αναφέρεται στην ενσωμάτωση της Τρανσυλβανίας στο σύγχρονο ρουμανικό κράτος.

Ο ογκώδης αυτός -κι ελάχιστα εμπνευσμένος- ναός χτίστηκε για να φιλοξενήσει τη στέψη του ρουμάνου βασιλιά στην Τρανσυλβανία - συγχρόνως όμως και για να επισκιάσει τον παρακείμενο καθολικό καθεδρικό. Ο ναός, μαζί με τα συνοδευτικά κτίρια και τον περίβολο, καταλαμβάνει σημαντικό μέρος της επιφάνειας της μικρής αυτής πόλης.

Περπατώντας ανάμεσα στους δυο ναούς, έστρεψα το βλέμμα στον ορθόδοξο - όχι τόσο για να τον περιεργαστώ, όσο για να σχηματίσω μια εικόνα της θέσης, αλλά και της σχέσης του, με το χώρο που τον περιβάλλει.

Ομολογώ, πως δεν ενθουσιάστηκα.

Από αρχιτεκτονικής, αλλά κι αισθητικής πλευράς, ο ναός δεν έχει τίποτε κοινό με τα κτίρια που τον περιβάλλουν, μα κι ούτε ταιριάζει στο χρώμα και το ύφος της πόλης. Η παρουσία του είναι εντελώς άτοπη.

Παράλληλα, είναι δυσανάλογα ογκώδης, πράγμα που τον καθιστά κυρίαρχο οικοδόμημα -και σημείο αναφοράς- στην παλιά πόλη.

Επιπλέον, η θέση του δίπλα στον προϋπάρχοντα καθολικό καθεδρικό διαταράσσει τη σχέση των όγκων του τελευταίου με τον περιβάλλοντα χώρο - ακυρώνοντας έτσι την παρουσία του.

Ο ορθόδοξος ναός αποτελεί, αναμφίβολα, μια βίαια παρέμβαση στη χωροταξική, κι αρχιτεκτονική, αρμονία του τόπου.

Συνέχισα να περπατώ, αφήνοντας τους δυο ναούς, τον ορθόδοξο και τον καθολικό -το ρουμανικό και τον ουγγρικό-, να στέκονται ο ένας απέναντι στον άλλο, αντίπαλοι στην ιστορία.

Βάδιζα πλέον μπροστά. Κι είχα πια χάσει τον ορθόδοξο ναό απ' τη ματιά· έβλεπα πια μόνο την παλιά πόλη.

Τώρα βέβαια, -την ώρα που γράφω αυτές εδώ τις γραμμές-, είμαι σχεδόν βέβαιος πως, καθ' όλη τη διάρκεια του περιπάτου μου στην παλιά πόλη, ο ορθόδοξος ναός βρισκόταν εκεί - πιστός στη θέση του.

Όμως εκείνη την ώρα ο ναός είχε ολότελα χαθεί: ήταν, σαν να 'χε μπει κάποιο φίλτρο στη ματιά...

Αυτά τα φίλτρα, -τα αόρατα-, μας επιτρέπουν να βλέπουμε, -και ν' αντιλαμβανόμαστε-, πράγματα, κάθε στιγμή διαφορετικά: να απομονώνουμε επιμέρους στοιχεία και να πλάθουμε την εικόνα βασιζόμενοι σ' αυτά, -αγνοώντας τα υπόλοιπα. Μας βοηθούν να κάνουμε άλματα στο χρόνο, αφαιρώντας -ή προσθέτοντας- επιμέρους στοιχεία, μα κι ολόκληρα στρώματα χρονικών μεταβολών και παρεμβάσεων. Μας βοηθούν ν' απογυμνώνουμε το κάδρο και να βλέπουμε καθαρά, -μακριά από τη λάμψη των καιρών, - μα κι απ' τη σκόνη των αιώνων- κι έτσι να φτάνουμε, ανεμπόδιστοι, στην ουσία των πραγμάτων.

Αυτή η διαδικασία, που πολλές φορές γίνεται ασυνείδητα, αποτελεί και την ουσία της βιωμένης εμπειρίας - βιωμένης από τον καθένα ξεχωριστά.

Αυτή η πρόσληψη της πραγματικότητας δε μπορεί να αποτυπωθεί ούτε στο φωτογραφικό χαρτί ούτε σε κάποιο άλλο τεχνικό μέσο.

Πριν κλείσω την αναφορά στο ναό της επανένωσης θέλω να προσθέσω κάτι ακόμη:

Έκανα μια αρνητική κριτική σχετικά με την παρουσία του ορθόδοξου ναού στην παλιά πόλη. Ως κριτήριο χρησιμοποίησα την αρμονία και την αισθητική. Θέλοντας όμως να είμαι ειλικρινής, οφείλω να παραδεχτώ πως αυτός δεν ήταν ο μοναδικός λόγος αυτής της κριτικής. Ο πραγματικός μάλιστα λόγος ήταν άλλος: το συναίσθημα.

Το συναίσθημα είναι σ' όλους μας γνωστό, και γνώριμο: είναι το συναίσθημα της απώλειας, της ανεπανόρθωτης καταστροφής. Και γίνεται ακόμη πιο έντονο όταν η καταστροφή προέρχεται από τον άνθρωπο: όταν γκρεμίζεται, με ευκολία, ό,τι δημιουργήθηκε με κόπο και χρόνο.

Ως εδώ καλά: ανθρώπινο και κατανοητό.

Αν όμως θέλουμε *πραγματικά* να συμφιλιωθούμε με το παρελθόν, και να το προσεγγίσουμε χωρίς φόβο και πάθος, οφείλουμε να ξεπεράσουμε το συναίσθημα, και να δεχτούμε την Ιστορία ως αυτό που πραγματικά είναι.

Κι η Ιστορία δεν είναι τίποτε άλλο από ένα παρελθόν – ένα «περασμένο παρόν»· κι ως τέτοιο, υπόκειται στην αναγκαιότητα (στους αιώνιους κι απαράβατους νόμους της φύσης και της ζωής), μα κι αποτελεί κάτι το οποίο -ούτως ή άλλως- δεν υπάρχει πια (παρά μονάχα στην ανθρώπινη διάνοια, -πολλές φορές και παράνοια).

Γυρίζοντας πίσω στον ορθόδοξο ναό, αναγνωρίζω τώρα τα πραγματικά μου συναισθήματα: είναι αυτά ενός επισκέπτη. Κι ως τέτοια, δεν έχουν καμία αξία: αποτελούν υλικό *εκτός Ιστορίας*.

Γιατί η Ιστορία δε γράφεται από ρομαντικούς περιηγητές ή περιστασιακούς επισκέπτες, αλλά από τους ανθρώπους που ζούσαν, κι εξακολουθούν να ζουν, σε κάθε τόπο. Κι είναι -σχεδόν πάντα- φορτισμένη βαριά: γραμμένη με αίμα· με συναισθήματα πολύ διαφορετικά από αυτά ενός περιηγητή - κι ενός αμέτοχου κι ετεροχρονισμένου επισκέπτη.

Η εικόνα του ναού παρουσιάζεται πολύ διαφορετική όταν τη βλέπει κανείς μέσα στο πραγματικό της πλαίσιο, το *ιστορικό*. Τότε, διακρίνει μέσα σ' αυτήν, το ξέσπασμα των παθών ενός λαού, και συνάμα την πραγμάτωση των πόθων του· ενός λαού, ο οποίος μοιραζόταν για αιώνες αυτόν τον τόπο μαζί με άλλους λαούς, όμως ποτέ δεν είχε λόγο στην επίσημη ιστορία. Ποτέ δε μπόρεσε να δημιουργήσει τη *δική* του Άλμπα Ιούλια.

Συνεχίζοντας να περπατούμε στον πεζόδρομο, φτάσαμε στην ανατολική πύλη της πόλης, κι από κει, βγήκαμε, για λίγο, έξω από τα τείχη.

Η θέα γύρω ήταν μαγευτική: στο βάθος, ανοιχτοπράσινοι λόφοι συναντούσαν τη γραμμή του ορίζοντα· πίσω, η χαριτωμένη πολιτεία.

Ήταν οι πρώτες αποκαλυπτικές εικόνες από την Τρανσυλβανία.

Wurmloch

Αφήνοντας πίσω την Άλμπα Ιούλια, κινηθήκαμε ανατολικά, με προορισμό τη Σιγκισούρα. Στο δρόμο σταματήσαμε στην ιστορική πόλη Μπλάζ (σημαντικό Ουνιτικό κέντρο κατά το 16ο αιώνα), στην παλιά Σαξονική πρωτεύουσα Μεντιάς (Mediasch) και σ' ένα μικρό χωριό, το Wurmloch.

Το Wurmloch (Valea Viilor στα ρουμανικά) είναι ένα μικρό χωριό στην καρδιά της Τρανσυλβανίας. Βρίσκεται λίγο έξω από το δρόμο που οδηγεί από τη Μπλάζ στη Μεντιάς.

Το χωριό είναι, όλο κι όλο, δυο σειρές σπίτια, χτισμένα εκατέρωθεν του -ενός και μοναδικού- δρόμου· (κοιτάζοντας κανείς από ψηλά, θα 'λεγε πως μοιάζει με σαρανταποδαρούσα). Το μοναδικό κτίσμα που ξεχωρίζει από μακριά είναι η οχυρωμένη μεσαιωνική εκκλησία.

Αυτή ήταν και ο λόγος της επίσκεψής μας.

Φτάνοντας στην εκκλησία, σταθήκαμε έξω από τον περίβολο. Η παλιά ξύλινη πόρτα ήταν κλειστή. Χτυπήσαμε το μεταλλικό μάνταλο - τρεις φορές.

Μας άνοιξε η επιστάτισσα – μια γηραιά κυρία, που (όπως μάθαμε αργότερα) έχει αναλάβει τη φροντίδα του ναού. Ήταν ντυμένη με ρούχα παραδοσιακά: σκούρη μπλε φορεσιά, ποδιά, και μαντήλι στα μαλλιά. Τα βαθιά γαλάζια μάτια της, καθώς κι η ίσια μύτη και τογωνιώδες σαγόνι, πρόδιδαν τη γερμανική καταγωγή της.

Η αντίδρασή της στη θέα μας έδειχνε πως, μάλλον, δεν ήταν συνηθισμένη σε επισκέπτες. Μετά τις διευκρινιστικές εξηγήσεις, μας άφησε να περάσουμε. Προχωρήσαμε στο εσωτερικό του περιβόλου.

Στο κέντρο του οχυρωμένου χώρου βρίσκεται η εκκλησία· γύρω της, ο τοίχος με τις πολεμίστρες.

Η εικόνα της εκκλησίας είναι –από κάθε άποψη- παράξενη. Η όψη της, αλλόκοτη.

Αν κάποιος δεν έχει ξαναδεί εκκλησία θα νομίσει πως είναι κάστρο. Μα κι αν έχει ξαναδεί, πάλι παραξενεύεται... Όσο για το ρυθμό της: βασιλική με πύργους...

Περπάτησα αργά, γύρω από την εκκλησία.

Περιεργαζόμενος το πελώριο σώμα της, μου ήρθε στο μυαλό, συνειρμικά, η εικόνα ενός πελώριου ερπετού, - ενός απολιθωμένου προϊστορικού ζώου. Σχήμα άμορφο, ακανόνιστο - δεν έλεγες που είναι το κεφάλι και που η ουρά· το δέρμα τραχύ, σκληρό, γεμάτο φολίδες.

Οι τοίχοι φαίνονται χοντροί - κι έχουν γίνει ακόμη πιο χοντροί από τις κατά καιρούς προσθήκες, κι επιδιορθώσεις (κι από τη σκόνη των αιώνων).

Πάνω από τον πρόναο, καθώς και πάνω από το ιερό, ορθώνεται ένας πύργος: ο δεύτερος μεγαλύτερος από τον πρώτο. Η διάταξη είναι αλλόκοτη - δεν ξεχωρίζεις το πίσω απ' το μπροστά.

Οι πύργοι είναι ψηλοί κι ογκώδεις· δε μοιάζουν διόλου με καμπαναριά. Πιο πολύ μοιάζουν με πύργους πολεμικούς, μπαρουτοκαπνισμένους· πύργους ποτισμένους με λάδι - βαμμένους με αίμα.

Η πολεμοχαρής αυτή εικόνα φαίνεται πως δεν ενοχλούσε καθόλου τους Σάξονες· οι άνθρωποι αυτοί ήταν λαός σκληρός, και δεν είχαν τέτοιες ευαισθησίες.

Ήταν βέβαια κι η ανάγκη: μετά τις μογγολικές επιδρομές του 1241, το χωριό έπρεπε να οχυρωθεί, καθώς σε καιρούς επιδρομών, οι χωρικοί δεν προλάβαιναν να ταξιδέψουν μέχρι την πλησιέστερη οχυρωμένη πόλη.

Το χωριό όμως ήταν μικρό, κι είχε όλο κι όλο ένα μεγάλο κτίσμα που θα μπορούσε να χρησιμεύσει ως οχυρό: την εκκλησία. Έτσι λοιπόν, μην έχοντας άλλη επιλογή, έκαναν την εκκλησία φρούριο και χώρο προσευχής μαζί.

Τον καιρό της ειρήνης, -όταν λυγίζανε απ' το βάρος τα σπαρτά, και τα σταφύλια κρέμονταν στα κλήματα τον Αύγουστο-, οι χωρικοί μαζεύονταν τις Κυριακές στην εκκλησία να προσευχηθούν. Διάβαζε ο παπάς το βαγγέλιο, έπαιζε ο οργανίστας το όργανο, κι όλοι μαζί προσεύχονταν και τραγουδούσαν.

Μα μέσα στην εκκλησιά, -στον ίδιο χώρο που προσεύχονταν- φύλαγαν, δίπλα στ' άγια βαγγέλια, κι όλα τα όπλα του χωριού - τα όπλα τα ιερά.

Μόλις λοιπόν φαινόταν στον ορίζοντα εχθρός, κι ακουγότανε οχλοβοή και ποδοβολητό αλόγων, τρέχανε όλοι μαζί στην εκκλησιά κι αρπάζανε τα όπλα. Κι ευθύς ξεχνούσαν το Χριστό και τ' άγια βαγγέλια, και πέφτανε όλοι μαζί, ψυχή τε και σώματι, στη μάχη, -στην άμυνα του χωριού.

Γιατί οι Σάξονες δεν είχαν ξεχάσει ολότελα τις παλιές συνήθειες των προγόνων: Καλός και άγιος ο Χριστός, μα ώρες ώρες δεν ωφελεί· τότε εμφανίζονται -σαν από μηχανής θεοί- οι πατρογονικοί θεοί του πολέμου.

Και τότε όλοι κοιτάζουν αυτούς τους άγριους θεούς, που 'ναι ντυμένοι μες το σίδερο, να στέκονται όρθιοι, στις κορυφές των πύργων, και να γελούν. Το γέλιο τους είναι απόκοσμο, σατανικό, κι αγριεύει τους Σάξονες· τους ξυπνά ένστικτα κρυμμένα, προγονικά. Γιατί οι Σάξονες ήταν ανέκαθεν πολεμικός λαός - κι ήταν γενναίοι πολεμιστές και παλληκάρια.

Όταν λοιπόν ο εχθρός πλησίαζε, και κύκλωνε την εκκλησιά, τους έβρισκε έτοιμους, στη θέση τους, πίσω απ' τις πολεμίστρες. Κι εκεί στεκόντανε ολημερίς, -πιστοί στο πόστο τους-, φυλάγοντας και πολεμώντας.

Μα κι όταν η νύχτα έπεφτε, και το σκοτάδι σκέπαζε τους γύρω λόφους, αυτοί ήταν πάλι εκεί, να ξαγρυπνούν· δεν άφηναν στιγμή τ' όπλο απ' το χέρι· μα κι ούτε κλείνονταν στην εκκλησιά, να ψέλνουνε ολονυχτίς, -ακάθιστοι-, ύμνους.

Κι άμα ο εχθρός απόκαμε και το χωριό σωνόταν, τότε άφηναν τα όπλα κι έπιαναν πάλι το σταυρό. Κι ευθύς ξεχνούσαν τους πολεμικούς θεούς κι άρχιζαν πάλι να δοξάζουν το Χριστό.

Η ώρα πέρασε.

Χαιρετίσαμε την επιστάτισσα. Από τις λίγες κουβέντες που αντάλλαξε με τη ρουμάνα συνοδό, μάθαμε πως ήταν μία από τις έξι γερμανίδες κατοίκους που είχαν απομείνει στο χωριό, και πως είχε αναλάβει τη φροντίδα της εκκλησίας όταν πέθανε ο άντρας της, που ήταν κι αυτός -πριν απ' αυτήν- επιστάτης.

Το ποιος θα είναι ο επόμενος επιστάτης, θαρρώ πως ούτε αυτή, ούτε κανείς άλλος το ξέρει.

Συνεχίσαμε το δρόμο προς τη Σιγκισοάρα.

Το πούλμαν περιδιάβαινε τη φύση της Τρανσυλβανίας, κι εγώ ατένιζα, από το παράθυρο, τους πράσινους λόφους.

Κάποια στιγμή πρόσεξα -με την άκρη του ματιού- ένα μεγάλο πουλί στον ουρανό. Ύψωσα το βλέμμα, και τι να δω: ένας αετός πετούσε χαμηλά, κρατώντας στα νύχια του ένα φίδι. Τέντωσα το λαιμό, στύλωσα το βλέμμα να δω καλύτερα (δεν είχα καταλάβει καλά καλά τι βλέπω, πιστεύω πως δεν είχα ξαναδεί αετό). Μα πριν προλάβω ν' αποκρυσταλλώσω την εικόνα, ο αετός χάθηκε, πετώντας πάνω από το πούλμαν. Δε φαινόταν πια πουθενά: χάθηκε απότομα - το ίδιο απότομα όπως είχε έρθει: σαν να 'ταν κάποιο όραμα...

Το μόνο που μου έμεινε στο μυαλό, -από αυτά τα λίγα, μετρημένα δευτερόλεπτα- είναι το πελώριο άνοιγμα των φτερών και το καφέ χρυσαφί χρώμα (διάβασα, αργότερα, ότι πρόκειται για το χρυσαετό, είδος ενδημικό σε ολόκληρη την ευρωπαϊκή -και όχι μόνο- ήπειρο, μα που σήμερα έχει περιοριστεί, στην κεντρική τουλάχιστον Ευρώπη, στις Άλπεις και τα Καρπάθια).

Κι ακόμη, η εντύπωση που μου άφησε η αστραπιαία εικόνα: εντύπωση, την οποία δυσκολεύομαι να περιγράψω. Θα αρκεστώ σε μία μόνο λέξη: δέος.

Αναλογιζόμενος την εικόνα εκ των υστέρων, αντιλαμβάνομαι τη σημασία και τις προεκτάσεις της. Το θέαμα είναι, αν μη τι άλλο, επιβλητικό. Σε άλλες εποχές, δε θα περνούσε απαρατήρητο.

Στα χρόνια της ειδωλολατρίας, θα αποτελούσε οϊωνό, σημάδι θεϊκής παρέμβασης - αν όχι άμεσης θεϊκής παρουσίας στο σώμα του αετού. Μα και στα μετέπειτα χρόνια, τα χριστιανικά, όπου τέτοιες δοξασίες δεν είχαν πια θέση, ο αετός εξακολουθούσε να εξυμνείται και να λατρεύεται κρυφά, μέσα από παραμύθια, λαϊκές δοξασίες, δημοτικά τραγούδια.

Πέραν όμως αυτών, η εικόνα του κραταιού αετού μου αποκάλυψε και κάτι ακόμη:

Η αλήθεια είναι πως ποτέ δεν κατάλαβα γιατί ο αετός υπήρξε το έμβλημα της Ρωμαϊκής (και των κληρονόμων αυτής) αυτοκρατορίας. Προβληματίζομαι κι απορούσα: τι έκανε τους ανθρώπους της εποχής να επιλέξουν ένα πουλί, κι όχι ένα μεγάλο θηρευτή, όπως το λιοντάρι, ως σύμβολο ισχύος της Ρώμης - του μεγαλύτερου, και καλύτερα οργανωμένου, πολεμικού κράτους στην ιστορία;

Τώρα πια κατάλαβα. Τώρα που ένιωσα το μεγαλείο του θεάματος κατάλαβα. Τώρα συνειδητοποίησα το δέος που δημιουργούσε η εικόνα στον άνθρωπο της εποχής.

Γι' άλλη μια φορά, ένιωσα την αλλοτρίωση, -την αποξένωση του σύγχρονου ανθρώπου από τα βιώματα της φύσης και της ζωής.

Birthälm

Φτάσαμε στη Σιγκισοάρα το απόγευμα. Αφού τακτοποιηθήκαμε στο ξενοδοχείο επιβιβαστήκαμε ξανά στο πούλμαν για να επισκεφθούμε ένα ακόμη Σαξονικό χωριό, το Biertan.

Το Biertan, ή Birthälm (στην τοπική γερμανική διάλεκτο), είναι ίσως το πιο όμορφο, και συγχρόνως πιο τουριστικό, χωριό της Τρανσυλβανίας. Είναι χτισμένο ανάμεσα σε τρεις λόφους, στην καρδιά του Τρανσυλβανικού οροπεδίου. Η κοντινότερη πόλη –στα βορειοδυτικά- είναι η Medias, ενώ στα ανατολικά, λίγο πιο μακριά, βρίσκεται η Σιγκισοάρα.

Η διαδρομή που ακολουθεί ο αγροτικός δρόμος που οδηγεί στο χωριό είναι μαγευτική: εκατέρωθεν του δρόμου λόφοι, κατάφυτοι με σκούρα κωνοφόρα δέντρα, κι ανάμεσα λιβάδια ανοιχτοπράσινα· το χορτάρι παχύ - στρωμένο χαλί που ανεβαίνει στις πλαγιές και συναντά τα δάση.

Τα δέντρα φουντωτά και καταπράσινα (θα τα ζήλευαν κι οι πιο περιποιημένοι βασιλικοί κήποι), τα δάση πυκνά - θαρρείς απάτητα.

Όλα είναι τέλεια, όλα αψεγάδιαστα - σα να 'ναι ψεύτικα: ούτε ένα χλωρό κλαρί, ούτε ένας στραβός κορμός - τίποτε που να χαλά την ομορφιά της εικόνας.

Προχωρήσαμε έτσι κάμποση ώρα, βυθισμένοι στη μαγεία του τοπίου. Κοιτάζαμε ολόγυρα, λαίμαργα κι αρπαχτικά, δίχως να χορταίνουμε.

Τέτοιες ώρες το μάτι θαμπώνεται απ' την πολλή ομορφιά και γίνεται άπληστο. Μοιάζει με μάτι θεριού, -άγριου και πεινασμένου, που βλέπει κοπάδι να περνά και θέλει να χιμήξει, να τα κατασπαράξει όλα. Μα ξέρει πως, όσο κι αν τρέξει, ποτέ δε θα τα προλάβει όλα.

Γιατί ο χρόνος, -τέτοιες στιγμές- δε συμμαρτίζεται τη θέληση και την απληστία του ανθρώπου. Κυλά πιο γρήγορα, κι αφήνει το μάτι, λαίμαργο κι αχόρταγο, να μένει πίσω και να κοιτά.

Έτσι κι εμείς κοιτάζαμε τριγύρω - λαίμαργα κι αχόρταγα. Δε θέλαμε να τελειώσει η διαδρομή· δε θέλαμε να φύγουμε γρήγορα από κει.

Ξάφνου, πετάχτηκε ένα ελάφι. Κάποιοι -που το είδαν- σύρανε φωνή, κι οι υπόλοιποι γυρίσανε απότομα να δουν.

Χιμήξαν σα σαΐτες οι ματιές. Μα το ελάφι, -πιο γρήγορο απ' την ανθρώπινη ματιά-, γύρισε, μας είδε μια στιγμή (ένα κλάσμα της στιγμής) κι ύστερα χάθηκε στο δάσος. Πού πήγε και πώς έφυγε κανείς δεν είδε - κανείς δεν πρόλαβε να δει: δεν είναι για χόρταση τέτοιες στιγμές - αλλιώς θα χάνανε την αξία τους.

Κάποτε, φτάσαμε στην είσοδο του χωριού.

Στο βάθος, ένα οχυρό: στο κέντρο του οχυρού μια στέγη, και γύρω της τετράγωνοι πύργοι. Ήταν η οχυρωμένη εκκλησία.

Πλησιάσαμε στην είσοδο.

Η οχυρωμένη εκκλησία βρίσκεται στη μέση του χωριού, στην κορυφή ενός μικρού λόφου. Γύρω της, είναι χτισμένοι τρεις περίβολοι· ο πιο ψηλός, βρίσκεται κοντά στην εκκλησία, ενώ ο χαμηλότερος, στη βάση του λόφου.

Η πρόσβαση στο εσωτερικό του οχυρωμένου χώρου γίνεται μέσω μιας στοάς. Στο τέλος της στοάς βρίσκεται μια ξύλινη σκεπαστή σκάλα, που οδηγεί στην κορυφή του λόφου - κοντά στην είσοδο της εκκλησίας.

Από την κορυφή του λόφου, φαίνεται ολόκληρο το χωριό. Τα σπίτια, με τις χαρακτηριστικές στέγες, απλώνονται σε τρεις κατευθύνσεις, ακολουθώντας τη γεωμορφία του τόπου. Πέρα απ' τα σπίτια είναι οι λόφοι - σ' απόσταση σωστή, χωρίς να πνίγουν το χωριό.

Ψηλά οι λόφοι είναι κατάφυτοι με κωνοφόρα. Πιο κάτω όμως είναι γυμνοί, και μοιάζουν να' χουν ξεχερσωθεί: κανένα δέντρο που και που, κι όλο το υπόλοιπο γρασίδι - κι ακόμα, η κλίση στο χώμα δεν είναι ομαλή: κάνει κάτι μεγάλα σκαλοπάτια, σαν πεζούλες.

Μάθαμε -αργότερα- πως οι πεζούλες ήταν κάποτε φυτεμένες μ' αμπέλια. Οι Σάξονες είχαν παράδοση στην αμπελουργία - παράδοση χιλιόχρονη, φερμένη από τα μέρη που ήρθαν. Μα όταν έφυγαν (είκοσι χρόνια πριν), τ' αμπέλια ξεράθηκαν, κι οι πεζούλες χορτάρισαν. Κι οι σπόροι, που έπεφταν από ψηλά -από το κωνοφόρο δάσος-, γίνονταν δέντρα, δω και κει.

Μετά από αυτό, ξαναθυμηθήκαμε το τοπίο, και καταλάβαμε καλύτερα τη σημερινή του εικόνα.

Τώρα όμως που ξαναφέρνω στο μυαλό την πρώτη εικόνα αυτών των λόφων, -τα σκούρα δάση και το ανοιχτόχρωμο γρασίδι-, σκέφτομαι πως, αν δεν τα ξέραμε αυτά, δε θα σκεφτόμασταν ποτέ πως αυτός ο λόφος ήταν κάποτε διαφορετικός: πως η τωρινή εικόνα δείχνει παρακμή ή εγκατάλειψη.

Η εκκλησία του Biertan είναι μία από τις πολλές οχυρωμένες εκκλησίες που συναντά κανείς στα χωριά της Τρανσυλβανίας. Συγκρίνοντάς την με αυτή του Wurmloch, είναι αρκετά διαφορετική: είναι σχηματισμένη πολύ πιο άρτια - δείχνει καθ' όλα εκκλησία.

Το εσωτερικό της εκκλησίας -χαρακτηριστικό των λουθηρανικών εκκλησιών της περιοχής- στερείται τοιχογραφιών, κι εν γένει, κάθε είδους διακόσμησης. Οι τοίχοι είναι ψηλοί και γυμνοί, ο χώρος άδειος. Μοναδική διακόσμηση ένας τρίφυλλος πίνακας πίσω από την αγία τράπεζα, με εικόνες θρησκευτικού περιεχομένου.

Έτσι λοιπόν (καθώς ο χώρος είναι ψυχρός και γυμνός) οι Σάξονες σκέφτηκαν να τον στολίσουν, για να ζεστάνει κάπως, να πάρει ένα χρώμα.

Στη μόδα ήταν τότε τα χαλιά, που έρχονταν από την ανατολή, -πραγματικά έργα τέχνης- και κόστιζαν μια περιουσία. Σκέφτηκαν λοιπόν οι Σάξονες να διακοσμήσουν την εκκλησία με αυτά τα χαλιά - τα τόσο όμορφα και δυσεύρετα χειροτεχνήματα. Κι έτσι, κρέμασαν τα χαλιά στους τοίχους - όπως περίπου τα κρεμούμε για να τα πλύνουμε.

Ίσως βέβαια, σε μας, τους ανατολίτες χριστιανούς, τους συνηθισμένους σε μια διαφορετική εκκλησιαστική εμπειρία, αυτή η εικόνα των κρεμασμένων χαλιών να φανεί λίγο παράξενη. Όμως για τους Σάξονες, που δεν τους ενοχλούσε καθόλου η εικόνα των εκκλησιών με τους πύργους και τις πολεμίστρες, η εικόνα των πολύχρωμων χαλιών θα ήταν, καθώς φαίνεται, γουστόζικη και χαριτωμένη.

Βγαίνοντας έξω από την εκκλησία κοίταξα πάλι γύρω - τους λόφους, το χωριό, τα σπίτια.

Είναι εντυπωσιακό πως, οι στέγες των σπιτιών, -εγκαταλελειμμένες οι περισσότερες, χρόνια τώρα-, δείχνουν από μακριά καθαρές, σαν καινούργιες. Τα χρώματα στα κεραμίδια παίζουν σε τόνους του μπρονζέ, δημιουργώντας μια εικόνα επιτηδευμένα παλαιωμένου. Αυτή η εικόνα, σε συνδυασμό με την απεγάδιαστη ομορφιά της περιβάλλουσας φύσης, δίνει στο σύνολο μια εντύπωση καινούργιου και ψεύτικου μαζί.

Κι αυτό θαρρώ πως είναι το απώτερο μυστικό αυτού του Τρανσυλβανικού χωριού: το ότι άθελά του, με τρόπο μυστικό, καταφέρνει να κρύψει όλη την αλήθεια της πραγματικότητας, -τη λεπτομέρεια, την ατέλεια, τη φθορά του χρόνου- και να δημιουργήσει μια ψευδαίσθηση, μια εικόνα καθαρή: μια ομορφιά απόλυτη, άφθαρτη, εξιδανικευμένη.

Σιγκισοάρα

Η Σιγκισοάρα (Schäßburg στα γερμανικά) είναι η πιο γραφική και καλοδιατηρημένη πόλη της Τρανσυλβανίας. Βρίσκεται στο κέντρο του οροπεδίου, ανατολικά της Μεντιάς. Η πόλη είναι χτισμένη σ' ένα λόφο, από όπου ελέγχει την κοιλάδα ενός ποταμού που περνά λίγες εκατοντάδες μέτρα πιο μακριά.

Η παλιά πόλη περιβάλλεται από ισχυρό τείχος, κατά μήκος του οποίου είναι χτισμένη μια σειρά ογκωδών πύργων. Καθένας από αυτούς τους πύργους ανήκε σε μια συντεχνία, -μία από τις πολυάριθμες που έδρευαν στην πόλη- έτσι, έχουμε τον πύργο των σιδηρουργών, των υποδηματοποιών, των γανωματάδων, των ραφτάδων, κ.ο.κ. Κάθε συντεχνία ήταν υπεύθυνη για τη συντήρηση, τη φύλαξη αλλά και την υπεράσπιση του πύργου σε καιρό πολέμου. Αυτή η ανάθεση των ευθυνών και ο καταμερισμός των υποχρεώσεων αντανάκλυνε και την κοινωνική δομή των Σαξονικών πόλεων-κρατών: κοινωνιών ακριτικών, κι ως εκ τούτου, αυστηρά δομημένων, και, πάνω απ' όλα, πολεμικών.

Περπατώντας κανείς στην παλιά πόλη βλέπει παλιά καλοδιατηρημένα σπίτια, γραφικά δρομάκια, δυο τρεις γερμανικές εκκλησίες, ένα εντυπωσιακό δημαρχείο, πινακίδες με ονόματα δρόμων στα γερμανικά, μνημονικές πλάκες σε προσόψεις σπιτιών, -κι όλα αυτά σε ένα κυκλικό χώρο, τέσσερις πέντε δρόμους πλάτος το πολύ.

Στην πάνω μεριά της πόλης, ο λόφος ανεβαίνει απότομα, δημιουργώντας έτσι ένα άλλο, δεύτερο λόφο, πάνω στον πρώτο. Στην κορυφή αυτού του δεύτερου λόφου, που αποτελεί και το υψηλότερο σημείο της πόλης, δεσπόζει ο καθεδρικός ναός, και πίσω του, στις επικλινείς πλαγιές, το νεκροταφείο.

Περπατήσαμε στο εγκαταλελειμμένο νεκροταφείο, το οποίο, εξαιτίας της κλίσης του εδάφους, είναι χτισμένο σε πολλαπλά επίπεδα. Κάθε επίπεδο χωράει όλο κι όλο τρεις σειρές τάφων· μετά άλλο επίπεδο, δυο τρία μέτρα πιο χαμηλά. Οι πέτρινοι τάφοι, οι οποίοι έχουν μείνει αφρόντιστοι από καιρό, έχουν χορταριάσει.

Περπατώντας ανάμεσα στους χορταριασμένους τάφους, διάβαζα –ασυναίσθητα- τα σκαλισμένα ονόματα και τις γερμανικές επιγραφές. Κάποιες από αυτές ήταν σχετικά πρόσφατες (έφταναν στη δεκαετία του ογδόντα) ενώ οι πιο παλιές είχαν χαραχτεί τον προπερασμένο αιώνα.

Ακούγεται ίσως παράδοξο – μα θα το πω: απ’ όλα τα σημεία αυτής της πόλης, - τους δρόμους, τα σπίτια, τις πλατείες, τις εκκλησίες και τους πύργους- απ’ όλα τα έργα της ζωής κι απ’ όλα τα στέκια των ζωντανών, ο τόπος που μ’ έκανε να ‘ρθω πιο κοντά στο παρελθόν αυτού του τόπου είναι το νεκροταφείο.

Η αλήθεια είναι πως δεν εκπλήσσομαι - δεν είναι άλλωστε η πρώτη φορά. Όμως δεν ξέρω το γιατί. Ίσως, γιατί εκεί οι ψυχές του κάτω κόσμου ακόμα μιλούν, και στέλνουνε καλέσματα στον πάνω κόσμο· ίσως γιατί εκεί, οι ψυχές του πάνω κόσμου βλέπουν πιο καθαρά, κι έρχονται πιο κοντά στη μόνη αλήθεια - τη ματαιότητα όλων των πραγμάτων.

Περπατήσαμε ώρα αρκετή στο εγκαταλελειμμένο νεκροταφείο. Ο αέρας ήταν δροσερός: τα δέντρα, δημιουργούν ένα πλέγμα από κλαδιά, που ρίχνει πυκνή σκιά στους τάφους. Δημιουργείται, έτσι, η αίσθηση ενός νεκροταφείου αρχαίου, χαμένου μες τη ζούγκλα.

Κι αλήθεια, πόσο πιο ταιριαστά χτισμένο θα μπορούσε να είναι αυτό το νεκροταφείο; χτισμένο ψηλά στο λόφο, κοντά στον ουρανό - μα και θαμμένο μέσα σε βλάστηση πυκνή, -χαμένο μες την επίγεια αιωνιότητα;

Αφήσαμε το παλιό νεκροταφείο και την εκκλησία και κατεβήκαμε ξανά στον πρώτο λόφο, στη μικρή –πλην έρημη- χαριτωμένη πολιτεία. Σταματήσαμε στην κεντρική πλατεία για να πιούμε κάτι δροσερό και να ξεκουραστούμε.

Καθισμένος στο παγκάκι, σε μια όμορφη γωνιά, κοίταζα γύρω γύρω την πλατεία, αλλά κι ακόμα πιο μακριά, όσο έπιανε το μάτι, στην προέκταση του δρόμου.

Μια αίσθηση ανεμελιάς απλώθηκε σ’ όλο μου το κορμί. Αφέθηκα στη γλύκα της στιγμής.

Τα σπίτια σ’ αυτήν την πόλη είναι βαμμένα με έντονα χρώματα, ζωνρά - μοιάζουν κουκλίστικα, σχεδόν παραμυθένια. Ακόμη κι ο μεγάλος πύργος, που σε άλλα μέρη είναι αυστηρός, εδώ έχει άλλη διάθεση: δε σου περνά απ’ το μυαλό πως είναι φτιαγμένος για πόλεμο, μα πιο πολύ για καρναβάλι. Κι αυτό το μεγάλο ρολόι, ψηλά στον πύργο, που χτυπά κάθε στις (;) με τις φηγούρες μαριονέτες, ντυμένες σαν σε bal masqué, δίνουν κι αυτά μια διάθεση ονειρική, μια ατμόσφαιρα γερμανικών Χριστουγέννων.

Όλη η πολιτεία αναδίνει μια διάθεση ανάλαφρη, παιδιάστικη, έναν κόσμο ονειρικό παραμυθιού. Μια διάθεση που διώχνει μακριά τις σκέψεις, τους βαθυστόχαστους συλλογισμούς, και σκεπάζει τα πάντα με ένα πολύχρωμο πέπλο – το πέπλο της ελαφρότητας της ζωής...

Κι αυτή θαρρώ πως είναι η βαθύτερη ουσία και το νόημα αυτού του κόσμου - του κόσμου, του γερμανικού.

Το βράδυ δειπνήσαμε στο ξενοδοχείο. Το εστιατόριο ήταν σχεδόν άδειο· μόνοι μας συνδαιτυμόνες, ένα γκρουπ γερμανών τουριστών.

Η αλήθεια είναι πως συναντήσαμε πολλούς Γερμανούς ταξιδιώτες στις πόλεις της Τρανσυλβανίας - πράγμα, βέβαια, διόλου απρόσμενο: για τους Γερμανούς, η Τρανσυλβανία δεν είναι τόπος τυχαίος, ούτε ξένος. Έχουν ιδιαίτερο λόγο να την επισκέπτονται, - είτε ως τόπο καταγωγής, είτε ως τόπο όπου κάποτε άκμαζε το γερμανικό στοιχείο. Η επίσκεψη είναι, θα λέγαμε, γι' αυτούς, ένα είδος επιστροφής, - ένα προσκύνημα στις χαμένες πατρίδες...

Κάποια στιγμή, μπήκε στο εστιατόριο μια ομάδα νέων, ντυμένοι με παραδοσιακές φορεσιές. Ήταν αγόρια και κορίτσια, όλα στην εφηβεία τους. Ύστερα από μια σύντομη εισαγωγή στα γερμανικά, στάθηκαν στη μέση της αίθουσας κι άρχισαν να χορεύουν. Μάθαμε, από την ξεναγό, πως ήταν μαθητές ενός τοπικού γερμανόφωνου σχολείου και πως είχαν έρθει να χορέψουν προς τιμήν των γερμανών επισκεπτών.

Οι γερμανοί επισκέπτες έδειχναν να απολαμβάνουν το θέαμα: στο τέλος κάθε χορού χειροκροτούσαν ενθουσιασμένοι. Και πώς να μην ήταν άλλωστε: έβρισκαν σ' αυτόν τον τόπο, τον ξεχασμένο, και ξεγραμμένο γι' αυτούς, μια ζωντανή συνέχεια του παρελθόντος· ένα τελευταίο κερί, και μαζί, μια ανομολόγητη ελπίδα και χαρά, ζωγραφισμένη στα πρόσωπα αυτών των ροδαλόχρωμων νέων...

Κάθισα απόμερα να παρακολουθήσω το χορό. Τα αγόρια, -μες την αδεξιότητα της εφηβείας- έβαζαν τα δυνατά τους (όπως κάνουν τα παιδιά στις σχολικές γιορτές) να χορέψουν όσο καλύτερα μπορούσαν. Οι κοπέλες έδειχναν πιο σίγουρες, και τα κατάφερναν σαφώς καλύτερα.

Οι μαθητές χόρευαν διάφορους χορούς - όλοι, πάνω κάτω, στο ίδιο ύφος. Για το τέλος, άφησαν το δυσκολότερο: τα αγόρια σχημάτισαν κύκλο, πιασμένα χέρι χέρι, και τα κορίτσια κρεμάστηκαν από τους ώμους τους· όλοι μαζί άρχισαν να γυρίζουν, ολοένα γρηγορότερα, ώσπου τα κορίτσια δεν πατούσαν πια κάτω, αλλά γύριζαν στον αέρα, κρεμασμένα απ' τους ώμους των αγοριών...

Ο ενθουσιασμός κορυφώθηκε. Το χειροκρότημα το ίδιο... σαν να 'ταν το τελευταίο -και δυσκολότερο- ακροβατικό στο τσίρκο...

Επίλογος: μετά τα κάστρα, τις εκκλησίες, τα χωριά και τις πόλεις, είδαμε και τους τοπικούς χορούς. Γι' άλλη μια φορά, θυμήθηκα το γέροντα στην Ανατολή.

Σιμπιού

Τελευταία πόλη-σταθμός σε αυτό το ταξίδι ήταν το Σιμπιού.

Το Σιμπιού (ή Hermannstadt) είναι η τρίτη (από τις επτά) παλαιότερη Σαξονική καστρόπολη της Τρανσυλβανίας. Ως χρονολογία ίδρυσής της αναφέρεται το 1160. Η πόλη απέκτησε γρήγορα εξέχουσα θέση ανάμεσα στις πόλεις της Τρανσυλβανίας: ήδη από το 14^ο αιώνα ήταν σημαντικό εμπορικό κέντρο ενώ στη συνέχεια αναδείχθηκε στη σημαντικότερη και πλουσιότερη πόλη της Τρανσυλβανίας.

Η πορεία αυτή δεν ήταν βέβαια διόλου τυχαία: η πόλη είναι χτισμένη στην είσοδο ενός εκ των δύο μεγαλύτερων περασμάτων των Καρπαθίων (στο άλλο πέραςμα είναι χτισμένο το Μπρασόβ) – των εμπορικών δρόμων που ενώνουν τη Βλαχία με την Τρανσυλβανία.

Ο χαρακτήρας του Σιμπιού είναι διαφορετικός από των άλλων πόλεων που είδαμε στο ταξίδι. Στα επιμέρους σημεία, εντοπίζει βέβαια κανείς πολλά κοινά, το σύνολο όμως είναι διαφορετικό. Τα κτίρια, οι εκκλησίες, οι πλατείες, ακόμη κι οι δρόμοι, χαρακτηρίζονται από έναν αέρα κοσμοπολιτισμού, -αποπνέουν μια αρχοντιά. Τίποτα δε θυμίζει τις κλειστές μεσαιωνικές πόλεις που είδαμε στην πορεία. Εδώ όλα είναι ανοιχτά: από τις μεγάλες πλατείες και τους φαρδιούς δρόμους μέχρι τα ποικίλα αρχιτεκτονικά στυλ και τα -λιγοστά μεν, αλλά υπαρκτά- κτίρια μειονοτικών ομάδων και πολιτισμών.

Η παλιά πόλη χωρίζεται σε δύο τμήματα: την άνω πόλη, το πιο επίσημο κι αρχοντικό κομμάτι, και την κάτω πόλη, όπου βρίσκονται οι λαϊκές κι εμπορικές συνοικίες. Εμείς περιηγηθήκαμε στην άνω πόλη.

Η καρδιά της άνω πόλης χτυπά σε τρεις, ακανόνιστου σχήματος, συγκοινωνούσες πλατείες. Στη μικρότερη από αυτές, βρίσκεται ο λουθηρανικός καθεδρικός ναός, το σύμβολο της πόλης.

Κοιτάζοντας το ναό, αναγνωρίσαμε αμέσως (έπειτα από τόσους ναούς που είδαμε στο ταξίδι) τα βασικά του χαρακτηριστικά: τον τετράγωνο πύργο (ο οποίος όμως εδώ περιβάλλεται από τέσσερις πυργίσκους - σύμβολο του δικαιώματος της πόλης να δικάζει και να εκτελεί θανατικές ποινές), τις μυτερές στέγες, το μεγάλο ρολόι, τα γοτθικά παράθυρα· στοιχεία ευδιάκριτα κι επαναλαμβανόμενα.

Όμως, παρά τις ομοιότητες, η συνολική εικόνα – ή μάλλον, η αίσθηση που αφήνει η εικόνα- είναι διαφορετική: εδώ λείπει εντελώς το πολεμικό στοιχείο, - η ανάγκη, ο αγώνας για επιβίωση. Ο πύργος δεν είναι πολεμικός, δεν είναι ματοβαμμένος. Κάθε άλλο. Ο πύργος, η στέγη με τις γυαλιστερές ψηφίδες, οι πέτρινες σκαλιστές πόρτες, όλα εκπέμπουν μια μεγαλοπρέπεια, ένα μεγαλείο· πλούτος, τέχνη, εκλεπτυσμός, αριστοκρατισμός.

Η ίδια εικόνα στην κεντρική πλατεία: κοιτάζοντάς την από ψηλά, -από τα παράθυρα του μουσείου Μπρούκενταλ- κι αφήνοντας τη φαντασία να δουλέψει, αντικρίζουμε έναν κόσμο αρχοντικό: άλογα που σέρνουν άμαξες, κυρίες με φορέματα στη μόδα και φανταχτερά καπέλα, το δήμαρχο με τη βελούδινη στολή του, κάποιους περαστικούς εμπόρους· εικόνα πολύ διαφορετική από αυτή που θ' αντικρίζαμε στην πλατεία της Σιγκισούρα: γανωματάδες, σιδηρουργούς με λερωμένες ποδιές, πλύστρες, κάρα να κουβαλούν ξύλα.

Στο Σιμπιού βλέπει κανείς την εξέλιξη των κοινωνιών, στα πλαίσια του μικρόκοσμου της Τρανσυλβανίας. Μια πόλη που ξεκίνησε με τις ίδιες προδιαγραφές με τις υπόλοιπες, αλλά εξελίχθηκε διαφορετικά, -πιο γρήγορα. Κι ο λόγος γι' αυτή τη διαφοροποίηση, ο καταλυτικός παράγοντας που συνέβαλε σε αυτήν την εξέλιξη, δεν είναι άλλος από το διαμετακομιστικό εμπόριο.

Το εμπόριο διάβρωσε τα ήθη και τις αξίες της κλειστής μεσαιωνικής κοινωνίας. Το πολεμικό πνεύμα χαλάρωσε, υποχωρώντας μπροστά στη δύναμη του πλούτου. Τη θέση του πήραν η πολυτέλεια, ο εκλεπτυσμός, -κι ακόμη η επιδεικτικότητα κι η μεγαλοπρέπεια. Η πόλη των συντεχνιών έγινε πόλη των ευγενών, των λαϊκών και των εμπόρων.

Κλείνοντας αυτήν την αναφορά στο Σιμπιού, θέλω να προσθέσω κάτι τελευταίο. Κι αυτό, συνοψίζει -ίσως- ολόκληρο το ταξίδι στην Τρανσυλβανία.

Είναι προτελευταία μέρα του ταξιδιού· την επομένη επιστρέφουμε στην Αθήνα. Κι είναι Σάββατο βράδυ.

Ο καιρός είναι ζεστός, κι εγώ κάθομαι σ' ένα παγκάκι, στη μεγάλη πλατεία του Σιμπιού, απολαμβάνοντας τις τελευταίες στιγμές του ταξιδιού σ' αυτήν την πόλη.

Μπροστά μου βλέπω το ρωμαιοκαθολικό καθεδρικό, και δεξιά του, τον πύργο του δημοτικού συμβουλίου.

Στο πάνω μέρος της εικόνας, πάνω από τις στέγες, ξεχωρίζουν τρεις τρούλοι· το περίγραμμά τους διαγράφεται στον ουρανό. Καθένας έχει διαφορετικό σχήμα - περίτεχνο κι ιδιαίτερο.

Κάθομαι λοιπόν στο παγκάκι και κοιτάζω αυτούς τους τρούλους, προσπαθώντας να καταλάβω το μυστικό τους, (θα 'λεγα, το απώτερο νόημά τους): τι να 'θελε τάχα να εκφράσει ο δημιουργός; ποια μυστική δύναμη οδηγούσε ασυναίσθητα το χέρι του και το μυαλό του;

Ανοίγω τις κεραίες μου ν' αφουγκραστώ· αφήνομαι να νιώσω, να δω μακριά, -πίσω από τα πράγματα. Η ώρα περνά, μα δε βλέπω τίποτα. (Η αλήθεια είναι πως αυτό μου συμβαίνει για πολλοστή φορά σε αυτά τα μέρη).

Το συμπέρασμά μου λοιπόν είναι αυτό: δεν υπάρχει τίποτα κρυμμένο πίσω από αυτούς τους τρούλους. Ο καλλιτέχνης δεν ήθελε, ούτε να πει, ούτε να εκφράσει κάτι, παρά μόνο να φτιάξει ένα ωραίο σχέδιο για να τους διακοσμήσει: ένα εμπνευσμένο και πρωτότυπο design.

Πιστεύω λοιπόν πως, από όλους τους χριστιανικούς -και όχι μόνο- ναούς που έχω δει, αυτές οι γερμανικές εκκλησίες είναι αυτοί στους οποίους δε διακρίνω κανένα ίχνος πνευματικότητας.

Κι αυτό, χαρακτηρίζει ολόκληρη την Τρανσυλβανία.

Η σαξονική Τρανσυλβανία είναι ένας κόσμος ζωγραφιστός, -ένας κόσμος γήινος. Όλα είναι φτιαγμένα από πηλό, -πόλεις, χωριά, σπίτια κι εκκλησίες- όλα είναι δεμένα με τη γη, με τους λόφους και τα δάση· όλα είναι συνέχεια της γης.

Συνέχεια του τόπου αυτού - του πλούσιου κι ευλογημένου.

Επιστροφή

Αναχωρήσαμε από το Σιμπιού νωρίς το πρωί, για να φτάσουμε στο αεροδρόμιο έγκαιρα για την απογευματινή πτήση.

Ο δρόμος για το Βουκουρέστι είναι ομαλός, εκτός από το κομμάτι που διασχίζει την οροσειρά των Καρπαθίων. Στο κομμάτι αυτό, ο δρόμος ακολουθεί το φαράγγι του ποταμού Όλτ. Το φαράγγι αυτό είναι πολύ πιο πλατύ και βατό από το φαράγγι του ποταμού Ζίου, το οποίο διασχίσαμε στην αρχή του ταξιδιού, κινούμενοι στην αντίθετη κατεύθυνση.

Σε κάποιο σημείο του φαραγγιού, δίπλα στο ποτάμι, βρίσκεται το ορθόδοξο μοναστήρι του Κόζια. Το μοναστήρι αυτό, χτισμένο το 14^ο αιώνα, οριοθετεί και την πολιτισμική επικράτεια της Βλαχίας.

Σταματήσαμε στο μοναστήρι για μια γρήγορη επίσκεψη.

Η πρόσβαση, από τον ασφαλτοστρωμένο δρόμο, γίνεται μέσω ενός σκιερού πλακόστρωτου, το οποίο περνά ανάμεσα από πράσινους κήπους και ψηλά δέντρα. Το πλακόστρωτο είναι κατηφορικό, καθώς το μοναστήρι είναι χτισμένο δίπλα στην κοίτη του ποταμού.

Η μέρα ήταν Κυριακή, κι η εκκλησία του μοναστηριού λειτουργούσε. Κόσμος πηγαινοερχόταν στο πλακόστρωτο, στο βάθος του οποίου μόλις φαινόταν η εκκλησία. Η ατμόσφαιρα ήταν γιορτινή: ο ουρανός καθαρός, η φύση ανθισμένη, οι πιστοί, σαν τα μυρμήγκια, πηγαινοέρχονταν γύρω από τη μυρμηγκοφωλιά.

Περπατώντας στο πλακόστρωτο, ένιωσα για μια στιγμή, πως αυτήν την ατμόσφαιρα την έχω ξαναζήσει. Κι αμέσως θυμήθηκα πού: ήταν στην ανατολή, στους πολύβουους ειδωλολατρικούς ναούς της Ινδίας.

Χάρηκα γι' αυτή τη μικρή αποκάλυψη. Χάρηκα που, για μια στιγμή, μου αποκαλύφθηκε η ειδωλολατρική διάσταση της Ορθοδοξίας.

Το εσωτερικό του μοναστηριού ήταν ενδιαφέρον, κι οι τοιχογραφίες αξιόλογες. Η λειτουργία ήταν καταλυτική: οι πιστοί, όπως παντού στη Ρουμανία, προσεύχονταν ευλαβικά.

Στη συνέχεια επισκεφθήκαμε μία ακόμη εκκλησία, η οποία βρίσκεται λίγο ψηλότερα, στην απέναντι πλευρά του δρόμου. Η εκκλησία αυτή, χτισμένη το 16^ο αιώνα, εξυπηρετούσε τις ανάγκες ενός ξενώνα αρρώστων, οι οποίοι αναζητούσαν ανακούφιση –ίσως και θεραπεία– κοντά στο μοναστήρι. Οι τοιχογραφίες της εκκλησίας στον κυρίως ναό, αλλά και στο ιερό (σημ.: για εμάς, τους άρρηνες, που είχαμε την ευκαιρία να μπούμε), ήταν εξαιρετικές.

Από τις αγιογραφίες που είδαμε στην εκκλησία, στάθηκα σ' αυτή του αγίου Μερκουρίου. Ο άγιος στεκόταν όρθιος, με το δεξί χέρι ακουμπισμένο στην κοιλιά και το αριστερό ψηλά, να κρατάει το σταυρό. Είχε ανοιχτόχρωμα κοκκινωπά μαλλιά και κοντοκουρεμένη γενειάδα. Το πρόσωπό του ήταν όμορφο, αρχοντικό, το βλέμμα του διαπεραστικό. Η έκφραση του προσώπου του έντονη, γεμάτη νόημα, μα συγχρόνως ήρεμη, και απαθής... ήταν μια έκφραση που άλλαζε κάθε στιγμή, μυστικιστική κι απροσδιόριστη... σα να 'ταν κρυμμένες όλες οι εκφράσεις μαζί μέσα σ' αυτό το πρόσωπο... Κι ακόμη, νόμιζες πως σε κοίταζε στα μάτια, πως ήταν ζωντανός...

Το μόνο βέβαιο είναι πως αυτή η εικόνα, κι αυτή η τεχνοτροπία, ξέφευγε φανερά από τα πλαίσια της βυζαντινής αγιογραφίας.

Με την επίσκεψη στη μονή Κόζια, το ταξίδι στη Ρουμανία ολοκληρώθηκε. Σύμφωνα με το πρόγραμμα, επόμενος σταθμός ήταν το αεροδρόμιο. Καθώς όμως ήταν ακόμη νωρίς κι είχαμε ώρα μπροστά, ζητήσαμε από την ξεναγό να επισκεφθούμε ένα ακόμη αξιοθέατο: το ανάκτορο του Βρανκοβεάνου στη Μογκοσοάια. Γι' ακόμη μια φορά, η υπομονετική και καλόκαρδη ξεναγός δε μας αρνήθηκε τη χάρη.

Στην τελευταία όμως αυτή επίσκεψη, δε θα αναφερθώ καθόλου. Δε θα την παρουσιάσω, κι αυτή, -όπως τις άλλες-, μεροληπτικά, μέσα από το πρίσμα των δικών μου ματιών. Θα την αφήσω θαμμένη, θαμπή κι ακατέργαστη, στη μνήμη όσων ήταν εκεί.

Επίλογος

Πέρασαν κιόλας τρεις μήνες από το πανοραμικό ταξίδι· τρεις μήνες ζεστοί, καλοκαιρινοί.

Στο μεσοδιάστημα συνέβησαν πολλά (τρεις μήνες είναι, άλλωστε, χρόνος πολύς για την εποχή μας): ταξίδια σε θάλασσες κοντινές, ταξίδια σε χώρες μακρινές. Νέοι τόποι, νέες εικόνες - νέα τροφή για το μυαλό.

Τώρα πια, το πανοραμικό ταξίδι μοιάζει με όνειρο. Η μνήμη δύσκολα καταφέρνει να ανασύρει τις τελευταίες εικόνες. Όλα είναι πλέον θολά. Όλα αργοσβήνουν, καθώς βουλιάζουν στην άβυσσο του μυαλού.

Οι εικόνες που περνούν τώρα απ' τα μάτια μου είναι ελαφριές, -σαν σε όνειρο. Περνούν, στέκονται λίγο, κι ύστερα φεύγουν, χορεύοντας ανάλαφρα, -σα μαριονέττες. Μα οι πιο πολλές είναι πολύ θολές για να τις αναγνωρίσω: δεν ξεχωρίζουν ούτε τόποι, ούτε δρόμοι, ούτε ονόματα.

Είναι όμως μια εικόνα (που κάθε τόσο έρχεται, και στέκεται ακίνητη στα βλέφαρά μου), που όταν τη βλέπω, θαρρώ πως είναι δω, ολοζώντανη μπροστά μου:

Είναι οι κήποι με τ' ανθισμένα *trandafir*.

Είναι οι κήποι με τ' ανθισμένα τριαντάφυλλα.

Βλαδίμηρος Αντωνιάδης
Αθήνα, Σεπτέμβριος 2012